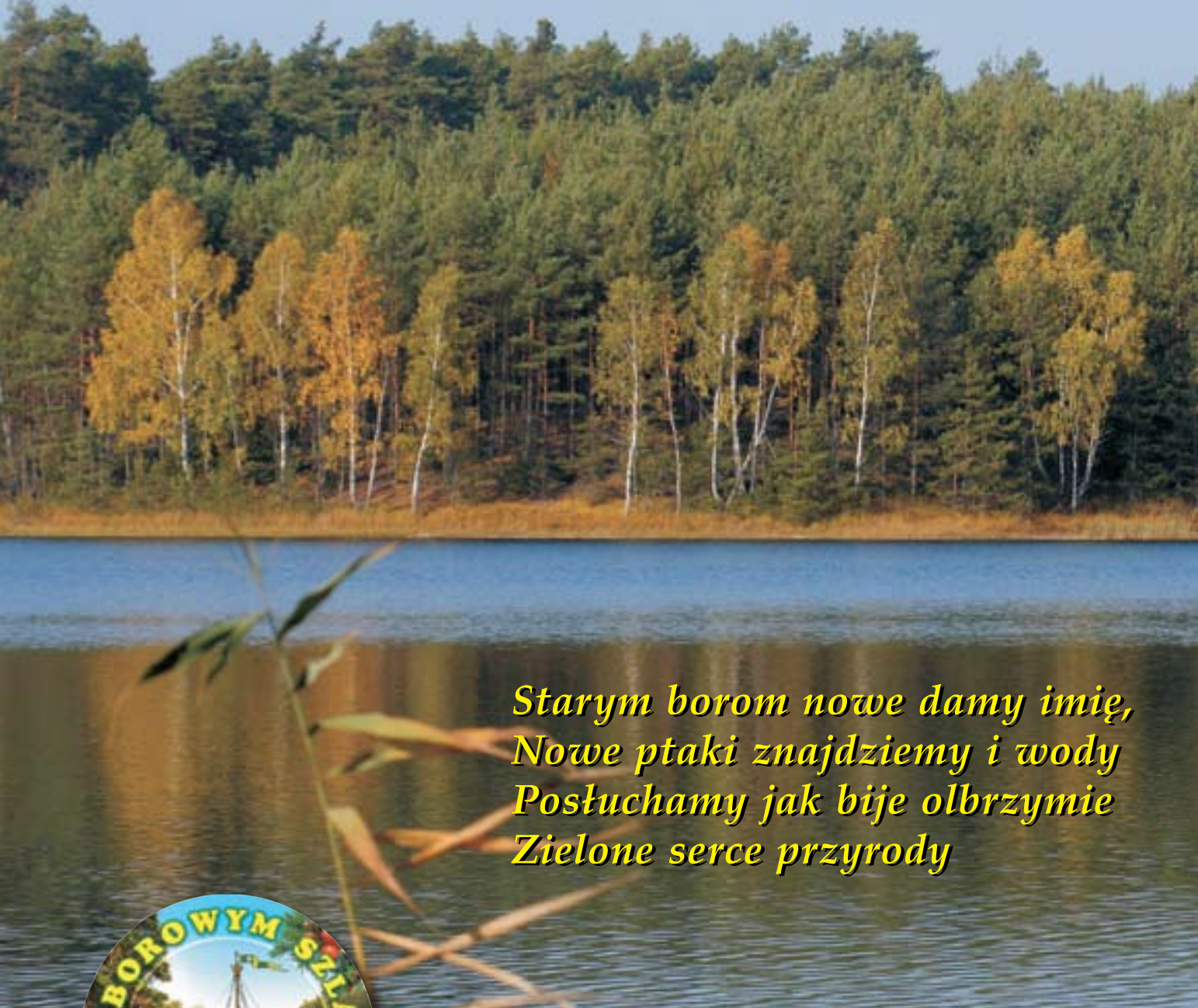

biuletyn

REGIONALNEJ DYREKCJI LASÓW PAŃSTWOWYCH

W TORUNIU

*Starym borom nowe damy imię,
Nowe ptaki znajdziemy i wody
Posłuchamy jak bije olbrzymie
Zielone serce przyrody*

**XXII OGÓLNOPOLSKI
RAJD LEŚNIKÓW
26-29 maja 2010**

Podział Polski na regionalne dyrekcje
Lasów Państwowych

REGIONALNA DYREKCJA LASÓW PAŃSTWOWYCH W TORUNIU

87-100 Toruń, ul. Mickiewicza 9
tel. 56 65 84 300, 56 65 84 310
fax 56 65 84 366
e-mail: sekretariat@torun.lasy.gov.pl
www.torun.lasy.gov.pl

Bazy XXII Ogólnopolskiego Rajdu Leśników i ich koordynatorzy:

Baza DRZEWICZ-WIELE

Michał Bemberek, tel. kom. 662 238 891
Leszek Pułtyn, tel. kom. 696 491 205

Baza FOJUTOWO-RACIĄŻ

Marek Ligmann, tel. kom. 602 695 416

Baza FUNKA

Radosław Jaśkiewicz, tel. kom. 604 947 028

Baza KORONOWO-PIECZYSKA

Janusz Flies, tel. kom. 604 053 441

Baza OKONINY

Mariusz Woźniak, tel. kom. 600 328 918

Baza TLEŃ

Joanna Bock, tel. kom. 784 058 817
Dawid Warzyński, tel. kom. 600 857 145
Karol Pawlicki, tel. kom. 600 453 665

Baza ZAMRZENICA

Robert Piosik, tel. kom. 602 280 504

w numerze

**Życzenia milego pobytu
na terenie DLP w Toruniu
od dyrektora Janusza Kaczmarka 3**

**Toruńska Dyrekcja
Lasów Państwowych 4**

**Zapraszamy na borowe szlaki
- 5 pytań do Januarego Szajdy,
komandora Ogólnopolskiego
Rajdu Leśników 2010 5**

Baza Drzewicz-Wiele 6

Baza Fojutowo-Raciąż 9

Baza Funka 13

Baza Koronowo-Pieczyska 18

Mapa terenu XXII Rajdu Leśników 20

Baza Okoniny 25

Baza Tleń 29

Baza Zamrzenica 34

Miasto o zapachu piernika 38

Galeria Biuletynu. Toruńskie pierniki 40

Nr specjalny - maj 2010

ISSN 1507-0395

biuletyn

REGIONALNEJ DYREKCJI LASÓW PAŃSTWOWYCH

W TORUNIU

Wydawca:

Regionalna Dyrekcja
Lasów Państwowych w Toruniu

Oddano do druku:
15 maja 2010 r.

Redaktor prowadzący:

Tadeusz Chrzanowski
tel. 56 65 84 354
e-mail: edukacja@torun.lasy.gov.pl

Zdjęcie na
I stronie okładki:
Jezioro „Nawionek”
- Tomasz Stasiak

Zespół autorów:

Michał Bemberek, Joanna Bock,
Tadeusz Chrzanowski, Janusz Flies,
Radosław Jaśkiewicz, Marek Ligmann,
Karol Pawlicki, Robert Piosik,
Leszek Pułtyn, Dawid Warzyński,
Adam Wenda, Mariusz Woźniak.

Opracowanie graficzne

i przygotowanie do druku:
Studio Artystyczno-Reklamowe „Pomorze”
- Marek Abramowicz
tel. 52 340 22 50; 602 304 778

Biuletyn Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu
jest zarejestrowany w Sądzie Okręgowym w Toruniu,
Wydział Cywilny Sekcja Rejestrowa, pod numerem Pr 255

się wydaje, rajd ten staje się w ostatnim czasie największą imprezą w Lasach Państwowych o tak dużych walorach turystycznych, edukacyjnych, a przede wszystkim – jest spotkaniem na leśnych szlakach integrującym nasze, rozproszone po lasach całej Polski, środowisko zawodowe.

Wszystkie bazy tegorocznego rajdu są zlokalizowane na terenie Borów Tucholskich – naszego sztandarowego, dużego i przepięknego kompleksu leśnego. Zdrowe, pełne żywicznego powietrza

Stąd moje przekonanie, że wielu uczestników rajdu po – być może – pierwszej wizycie w tym urokliwym zakątku naszego kraju, będzie chętnie tu wracać na wypoczynek, do czego serdecznie zachęcam.

Leśnicy z dziesięciu borowiackich nadleśnictw: Czersk, Dąbrowa, Osie, Przymuszewo, Różanna, Rytel, Trzebuciny, Tuchola, Woziwoda i Zamrzenia dołożyli wszelkich starań, aby uczestnikom rajdu niczego nie brakowało. To duże przedsięwzięcie logistyczne i z całą pewnością wymagające sporego nakładu pracy. W tym miejscu dziękuję Panom Nadleśniczym i pracownikom nadleśnictw zaangażowanych w przygotowania do rajdu za ich duży bezinteresowny trud wniesiony w organizację imprezy.

Naszym Gościom, którzy przybywają z całego kraju życzę miłego pobytu na terenie Dyrekcji Lasów Państwo-

ŻYCZĘ MIŁEGO POBYTU W TORUŃSKICH LASACH

Z zadowoleniem przyjąłem wiadomość, że Związek Leśników Polskich w RP wybrał teren Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu na organizację XXII Ogólnopolskiego Rajdu Leśników, który odbędzie się od 26 do 29 maja 2010 r. Weźmie w nim udział ponad 2300 uczestników – głównie leśników i członków leśnych rodzin. Jak

bory sosnowe – owoc kilkuwiekowej tradycji gospodarki leśnej i ochrony przyrody, a w nich malownicze jeziora i rzeki, jak Brda i Wda słynące ze znakomitych warunków uprawiania turystyki pieszej, rowerowej, kajakowej i wodnej w ogóle – są magnesem przyciągającym coraz większe grupy społeczeństwa z kraju i zagranicy na wypoczynek wakacyjny i urlopowy.

wych w Toruniu, wielu atrakcji „na borowych szlakach”, niezapomnianych, koleżeńskich spotkań przy ognisku i wszystkiego, czym bór darzy!

Janusz Kaczmarek
Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów
Państwowych w Toruniu
Toruń, maj 2010

Jezioro Nawionek w Borach Tucholskich. Fot. Mateusz Stopiński

Toruńska Dyrekcja LASÓW PAŃSTWOWYCH

Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Toruniu obejmuje lasy środkowo-północnej Polski. Lasy położone są w województwie kujawsko-pomorskim oraz południowej części województwa pomorskiego. Powierzchnia ogólna RDLP wynosi 456,7 tys. ha, w tym 432,7 tys. ha lasów. W skład dyrekcji wchodzi 27 nadleśnictw. Średnia powierzchnia nadleśnictwa sięga 17 tys. ha.

Lesistość województwa kujawsko-pomorskiego wynosi 23,2 proc. i jest niższa od średniej krajowej (28,9%), a rozmieszczenie lasów jest nierównomierne. Główne kompleksy zlokalizowane są wzdłuż Wisły, Noteci, Brdy i Drwęcy. Wśród nich swoją wielkością i zwartością wyróżniają się Bory Tucholskie, Puszcza Bydgoska, Lasy Gostynińsko-Włocławskie oraz lasy Pojezierza Brodnickiego.

Lasy w regionie kujawsko-pomorskim zachowały się przede wszystkim na glebach mniej żyznych, głównie bielcowych i rdzawych. Przeważają siedliska borowe, zajmujące 70 proc. powierzchni. Najżyźniejsze siedliska lasów mieszanych, lasu świeżego oraz siedliska olsowe zajmują pozostałe 30 proc. powierzchni. W składzie gatunkowym lasów zdecydowanie przeważa sosna (86,7%), a tylko lokal-

nie dominują w drzewostanach: dąb (5,3%), brzoza (3,5%) i olsza (2,8%).

Ochrona przyrody ma charakter powszechny. Ponad 70 proc. powierzchni RDLP podlega prawnym formom ochrony. Funkcjonuje dziewięć parków krajobrazowych, 30 obszarów chronionego krajobrazu, 102 rezerваты przyrody, 832 pomniki przyrody. Imponująca jest liczba 2 260 użytków ekologicznych o łącznej powierzchni 5728 ha, chroniących przede wszystkim bagna, oczka wodne, torfowiska, śródleśne łąki, a więc fragmenty przyrody o ogromnym znaczeniu dla zachowania równowagi i biologicznego bogactwa obszarów leśnych.

1 lipca 1996 roku z części obszaru Nadleśnictwa Ryteł, na powierzchni 4 789 ha utworzono Park Narodowy „Bory Tucholskie”. W latach 2007-2009, na terenie RDLP w Toruniu wyznaczono 26 obszarów europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000. Składa się na nią osiem obszarów z tzw. dyrektywy ptasiej o łącznej powierzchni 123,3 tys. ha oraz 18 obszarów utworzonych na mocy dyrektywy siedliskowej, o łącznej powierzchni 16,6 tys. ha (stan na 10.2009r.).

Od 1 stycznia 1995 roku na terenie RDLP funkcjonują dwa Leśne Kompleksy Promocyjne (LKP). W skład LKP „Bory Tucholskie” wchodzi nadleśnictwa: Dąbrowa, Osie, Trzebciny, Tuchola i Woźniwoda, zaś w skład LKP „Lasy Gostynińsko-Włocławskie” – Włocławek (z RDLP w Toruniu) oraz Gostynin i Łąck (z RDLP w Łodzi). Nadleśnictwa z Kompleksów Promocyjnych posiadają szereg konkretnych osiągnięć w zakresie prowadzenia proekologicznej gospodarki leśnej (np. rębnie złożone, naturalne odnowienia lasu, mała retencja, ochrona przyrody w lasach), promocji leśnictwa oraz edukacji leśnej społeczeństwa. W Nadleśnictwie Woźniwoda

funkcjonuje Ośrodek Edukacji Przyrodniczo-Leśnej i Zielona Szkoła. Bogata jest oferta edukacyjna wszystkich 27 nadleśnictw naszego regionu. Składają się na nią takie obiekty jak: 15 izb edukacji leśnej, 36 leśnych ścieżek dydaktycznych, 37 wiat edukacyjnych oraz kilkadziesiąt innych obiektów służących edukacji przyrodniczo-leśnej. W ciągu roku z leśnej oferty edukacyjnej nadleśnictw RDLP w Toruniu korzysta blisko 100 tys. osób, głównie dzieci i młodzieży szkolnej ze swoimi opiekunami.

Głównymi zagrożeniami dla środowiska leśnego RDLP w Toruniu są: pożary lasu, gradacje szkodliwych owadów, grzyby pasożytnicze i lokalnie – przegęszczenie zwierzyny. Groźne dla lasów mogą być owady. W ostatnich pięciu latach (2005-2009) odnotowano gradacje kilku szkodników pierwotnych: boreczników na 45 tys. ha, brudnicy mniszki na ośmiu tys. ha i strzygoni choińki na półtora tys. ha. Spośród szkodliwych grzybów największy problem mają leśnicy z opieńką miodową obecną w uprawach leśnych na ponad 7,2 tys. ha oraz hubą korzeniową atakującą drzewostany sosnowe porastające grunty porolne na 23 tys. ha.

Spośród 27 nadleśnictw RDLP aż 11 zalicza się do najwyższej I kategorii zagrożenia pożarowego, 14 do II kategorii i tylko dwa do III. Największe zagrożenie pożarowe występuje w lasach położonych wokół dużych aglomeracji miejskich: Bydgoszczy, Torunia i Włocławka, co ma wyraźny związek ze wzrastającą penetracją tych terenów przez ludność. W ciągu jednego roku odnotowuje się na obszarze leśnym RDLP średnio około trzystu pożarów. Największy pożar w historii RDLP w Toruniu miał miejsce na terenie dzisiejszych nadleśnictw Cierpiszewo i Gniewkowo w sierpniu 1992 roku. Wówczas w ciągu jednej doby spłonęło blisko 3 tys. ha lasu. Pożarzysko to uporządkowali i odnowili leśnicy w całości w latach 1992-1996.

Zasoby drzewne lasów RDLP w Toruniu wynoszą 97,6 mln m sześć. (2008 r.) W ostatnich latach pozyskanie drewna na terenie RDLP utrzymuje się na poziomie 1,8 mln m sześć. grubizny rocznie, z czego na użytkowanie przedrębne przypada około 47,6 proc., a na użytkowanie rębne 52,4 proc. W puli pozyskanego surowca w 2008 r. największy udział ma tzw. papierówka (do produkcji celulozy i papieru) – 37 proc. i drewno tartaczne – około 36 proc. oraz drewno opałowe – 15 proc. RDLP w Toruniu kooperuje z około sześciuset odbiorcami surowca drzewnego, przy czym połowę masy sprzedano piętnastu największym spośród nich.

Drzewostan sosnowy w Borach Tucholskich.
Fot. Tadeusz Chrzanowski

Tadeusz Chrzanowski

Fot. Tadeusz Chrzanowski

Rozmowa z

JANUARYM SZAJDĄ,

komandorem
Ogólnopolskiego
Rajdu Leśników 2010,
przewodniczącym
Okręgu Pomorskiego
Związku Leśników
Polskich w RP

pliwie jest cennym doświadczeniem i wszyscy oni uczestniczyli z zamiłowaniem w niejednej imprezie rajdowej. Niemniej, pomyślnie przeprowadzenie tak wielkiej imprezy nie byłoby możliwe bez wsparcia dyrektora Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu oraz nadleśniczych dziesięciu nadleśnictw, które są zaangażowane w przygotowanie baz noclegowych i tras rajdowych. Za to wsparcie serdecznie dziękujemy!

■ **Czy może Pan zdradzić, jakie materiały, pamiątki, gadżety czekają na uczestników rajdu? Czy jest coś, co wyróżnia tegoroczny rajd od wszystkich poprzednich?**

- Jest już tradycją leśnych rajdów, że uczestnicy otrzymują symboliczne pamiątki i gadżety, które wyróżniają imprezę i później mogą być dobrym wspomnieniem. W naszym przypadku drukowaną pamiątką będzie wydanie specjalne naszego regionalnego „Biuletynu”, a gadżetem numer jeden, który zapewne rajdu nie przetrwa – słynny toruński piernik. Są jeszcze inne drobiazgi, które jednak zachowam na razie w tajemnicy.

Zapraszamy na BOROWE SZLAKI ...

■ **XXII Ogólnopolski Rajd Leśników odbędzie się w maju 2010 r. na terenie Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu. Jak jest główne przesłanie, znaczenie i cel tak dużej imprezy środowiskowej?**

- Ogólnopolski Rajd Leśników jest organizowany przez Radę Krajową Związku Leśników Polskich w RP. To impreza o ponad dwudziestoletniej tradycji. W pierwszych edycjach uczestniczyło po około 200 osób, podczas gdy w tegorocznej przewidujemy ponad 2300! W Rajdzie Leśników uczestniczą pracownicy Lasów Państwowych i ich rodziny, uczniowie szkół leśnych i studenci wyższych uczelni, pracownicy Zakładów Usług Leśnych i spora grupa miłośników i przyjaciół lasu. Głównym celem imprezy jest integracja ludzi związanych z lasami i leśnictwem, promocja walorów przyrodniczych, turystycznych i historycznych Borów Tucholskich, a także leśnictwa regionu kujawsko-pomorskiego.

■ **W jakiej części toruńskiej dyrekcji rajd będzie się odbywał i jakie główne atrakcje turystyczno-krajoznawcze proponujecie leśnikom z całej Polski?**

- Toruńscy leśnicy zapraszają „na borowe szlaki”. Rajd odbywa się w najbardziej atrakcyjnych zakątkach wielkiego kompleksu Borów Tucholskich. Zaplanowano spływy kajakowe m.in. Brdą i Wdą, wycieczki piesze, rowerowe, autokarowe, a także przejażdżki konne. W Borach Tucholskich jest wiele urokliwych miejsc – rezerwatów przyrody, malowniczych jezior, obiektów związanych z tradycją i kulturą regionu. Ponadto, spora grupa rajdowiczów zaplanowała odwiedzenie Torunia – a to ze względu na wyjątkową urodę starego miasta i jak się domyślam... słynne toruńskie pierniki. Nie zabraknie oczywiście wieczorków i spotkań integracyjnych na terenie baz noclegowych.

■ **Ponad dwa tysiące uczestników na imprezie rajdowej – to chyba rekord i... duże wyzwanie logistyczne dla organizatorów?**

- Imprezę przygotowuje grono leśników z nadleśnictw borowiackich – ludzi „oddanych sprawie” i to bez względu na przynależność związkową. Większość z nich na co dzień udziela się m.in. w edukacji leśnej społeczeństwa, co niewąt-

■ **Zakończę pytaniem o znaczenie tak dużej imprezy rajdowej dla lokalnych samorządów, lokalnej społeczności, dla regionu Borów Tucholskich?**

- To przede wszystkim doskonała promocja Borów Tucholskich, wielu miejscowości borowiackich oraz grupy miast i miasteczek regionu, jak Toruń, Chełmno, Chojnice, Tuchola, Czersk, Koronowo. Pomorze południowe ma piękne i bogate tradycje, kulturę i środowisko przyrodnicze, w tym niepowtarzalne Bory Tucholskie z pięknymi lasami, jeziorami, rzekami. Leśnicy toruńscy chcą się pokazać – swoim Koleżankom i Kolegom z całej Polski – z jak najlepszej strony. Składa się na to nie tylko obraz gospodarki w lasach kujawsko-pomorskich, ale również dobra atmosfera, gościnność i zabawa „na borowym szlaku”. Zapraszamy!

■ **Zapraszamy!**

Rozmawiał: **Tadeusz Chrzanowski**
Różanna, kwiecień 2010

BAZA DRZEWICZ-WIELE

Nadleśnictwo Przymuszewo, 89-634 Leśno

Nadleśnictwo Czersk, Malachin,

Cisowa 12, 89-650 Czersk

Koordynator Bazy:

Michał Bembenek, kom. 662 238 891

Leszek Pultyn (Baza Wiele), kom. 696 491 205

BAZA noclegowa DRZEWICZ

Współrzędne bazy:

N 53° 20'30", E 17° 58'24"

Trasa Nr 1. Bagno Stawek

27.05.2010. Wycieczka pieszo-kajakowa dla wszystkich rajdowiczów z Drzewicza (150 osób).

Trasa jest dwuetapowa. Pierwszy etap to piesza wędrówka z Bazy w Drzewiczu do rezerwatu „Bagno Stawek”. Wędrować będziemy wzdłuż jezior stanowiących zlewnię rzeki Brdy. Jeziora przepływowe Małe i Duże Łackie oraz piękne polodowcowe rynnowe jezioro Plesno o wodzie w kolorze lazurowym. Wędrując wzdłuż jeziora Łackiego docieramy do Leśniczówki Młynek. Leśniczówka była miejscem zamieszkania i pracy leśniczego Jana Bińczyka

**Koordynator
Michał Bembenek**

**Koordynator
Leszek Pultyn**

(ps. Zagłoba), który był w czasie II wojny światowej komendantem Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski” na obszar powiatu chojnickiego i członkiem Naczelnej Rady tej organizacji. Mijamy Leśniczówkę Młynek i docieramy do wschodniego brzegu jeziora Plesno. Kolejnym punktem trasy jest rezerwat torfowiskowy Bagno Stawek. Jest to zarastające jeziorko połączone niewielką strugą z jeziorem Plesno. Na tym kończy się pierwszy etap naszej wycieczki

i regenerujemy siły drugim śniadaniem.

Etap drugi to spływ kajakowy wcześniej wspomnianymi jeziorami Plesno, Małe i Duże Łackie do bazy w Drzewiczu.

W programie wycieczki przyjęto, iż połowa grupy tj. 75 osób najpierw płynie do rezerwatu Bagno Stawek jeziorami, następnie wraca pieszo do bazy w Drzewiczu. Pozostałe 75 osób idzie pieszo do rezerwatu, a następnie płynie do bazy. Długość trasy pieszej - 8 km, długość spływu - 6 km

Trasa nr 2. Spływ kajakowy Chociną z Chocińskiego Młyna do Swornychgaci. 28.05.2010. Liczba uczestników 40 osób.

Spływ rozpoczynamy w miejscowości Chociński Młyn. Rzeka Chocina jest lewym dopływem Brdy i ma długość ok. 44 km. Głównym jej dopływem jest Prądzona, która w dolnym biegu płynie przez obszary meliorowanych łąk i bagien. Chocina w środkowym biegu - od połączenia z Prądzoną - płynie po sandrze Brdy w szerokiej zatorfionej dolinie. Poniżej Chocińskiego Młyna rzeka meandrując pomiędzy łąkami i stromo wznoszącym się lasem, płynie w kierunku jeziora Karskiego, wpadając do niego w pobliżu miejscowości Kokoszka, gdzie znajduje się osada Leśnictwa Kokoszka (tu zjemy posiłek i II śniadanie).

Opuszczając rzekę Chocinę wpływamy do jeziora Karskiego. Jest to

Nadleśnictwo Przymuszewo

gospodaruje na najbardziej na północ wysuniętym obszarze Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu, na terenie Borów Tucholskich, w południowej części województwa pomorskiego.

Powierzchnia nadleśnictwa wynosi 18,6 tys. ha, z tego 17,7 tys. ha zajmują lasy. Dodatkowo, sprawujemy nadzór nad 3,9 tys. ha lasów niepaństwowych. Nadleśnictwo jest dwuobróbowe i dzieli się na 14 leśnictw. Ogólnie gleby są tu mało żyzne, dlatego przeważają siedliska borowe zajmujące około 92 proc. powierzchni a tylko 8 proc. siedliska lasowe. Drzewostany nadleśnictwa to w zdecydowanej większości monokultury sosnowe. Wielkim atutem przyrodniczym regionu są malownicze jeziora, rzeki, oczka wodne oraz naturalnie zachowane torfowiska śródlądne.

Jezioro Plesno. Fot. Tadeusz Chrzanowski

przepływowe jezioro rynnowe. Wschodni brzeg jeziora stanowi zachodnią granicę Parku Narodowego Bory Tucholskie. Płynąc wzdłuż jeziora Karskiego docieramy do miejscowości Swornegacie, gdzie rozpoczynamy krótki odcinek spływu po Brdzie do stacji w miejscowości Zbrzyca. Długość spływu około 11 km.

Trasa nr 3. Jeziora lobeliowe.

28.05.2010. Trasa autokarowo-pieszna. Liczba uczestników 70 osób.

Dojazd autobusem do miejscowości Antoniewo. Trasa wiedzie wokół rezerwatu Piecki. Rezerwat powstał w 2001 r. na terenie Leśnictwa Antoniewo. Celem ochrony jest zachowanie flory i zbiorowisk roślinnych charakterystycznych dla jezior lobeliowych, torfowisk przejściowych, borów świeżych i bagiennych z gatunkami roślin chronionych, rzadkich i zagrożonych wyginięciem. W skład rezerwatu wchodzi trzy jeziora: Piecki, Piecki Małe i Kaczewo oraz dwa torfowiska otoczone borem bagiennym.

Jezioro Piecki otoczone jest lasem. Na terenie rezerwatu spotkać można pięć gatunków widlaków (torfowy, wroniec, goździsty, spłaszczony, jałowcowaty), trzy gatunki rosiczek (okrągłolistna, długolistna i pośrednia), grzybień białe i północne. W jeziorze Piecki występuje poryblin jeziorny oraz lobelia jeziorna.

Po 2 km marszu, mijając jezioro Zmarłe, dochodzimy do jeziora Czarne. Jest to użytk ekologiczny chroniący jezioro lobeliowe, otoczone lasem, zmieniające swój kolor, w zależności od

Lobeliowe jezioro Czarne.

Fot. Tomir Kubicki

pory dnia, od turkusowego po ciemny grafit. W czystej wodzie jeziora można zobaczyć lobelię jeziorną i poryblin jeziorny. Trasa wiedzie wokół jeziora. Tu spożywamy posiłek by zregenerować siły. Dalej lasem dochodzimy do Jeziora Nawionek – florystyczno-wodnego rezerwatu przyrody. Ochronie podlega jezioro lobeliowe ze stanowiskami rzadkich roślin wodnych, typowych dla jezior lobeliowych (m.in. rosiczka okrągłolistna, bagno zwyczajne, lobelia jeziorna, poryblin jeziorny, grzybień północne

i kłóc wiechowata). Następnie mijając malownicze, rynnowe jeziora Gardliczno Małe i Gardliczno docieramy do końca trasy skąd autobusem dojeżdżamy do miejsca zakwaterowania. Długość trasy pieszej – 11 km.

Trasa nr 4. Spływ kajakowy rzekami Zbrzycą i Brdą. Liczba uczestników - 40 osób.

Dojazd autobusem na miejsce startu przy moście na Śluzie. Spływamy rzeką Zbrzycą płynącą poprzez teren leśny, gdzie korony olch i sosen tworzą sklepienie sprawiające wrażenie zielonego tunelu. Płynąc rzeką można spotkać licznie występującego tutaj zimorodka, a poza tym nurogęsi, gągoły, łabędzie, brodzie i przy odrobinie szczęścia – czaple białe. Po około 5 km wpływamy na jezioro Witoczno, gdzie rzeka Zbrzyca łączy się z Brdą.

Jezioro Witoczno to przepływowe jezioro rynnowe z niskimi piaszczystymi brzegami. Rynna Brdy łączy akwen jeziora z jeziorami Karskim i Łackim. Jezioro jest miejscem gniazdowania bąka i żerowania wielu gatunków ptaków wodno-błotnych oraz bielika.

Następnie rozpoczynamy spływ kajakowy Brdą. Po przepłynięciu około 500 m wychodzimy na ląd i spożywamy posiłek. Brda na odcinku Witoczno-Płesno przepływa wzdłuż stromych brzegów porośniętych nielicznymi w tych okolicach lasami bukowymi. Brdą dopływamy do jeziora Małe Łackie i dalej przez jezioro Łackie do bazy noclegowej. Długość trasy 11 km.

Nad jeziorem Nawionek. Fot. Tomasz Stasiak

Spływ kajakowy Chocina. Fot. Tomir Kubicki

BAZA noclegowa WIELE

Współrzędne bazy:
N 53° 55'51", E 17° 49'29"

Baza noclegowa w Wielu jest zlokalizowana w ośrodku wypoczynkowym BEAVER-Turist s.c. w Wielu Rogalewie, położonym bezpośrednio nad Jeziorą Wielewskim. W ośrodku tym przewidziane jest zakwaterowanie dla 300 osobowej grupy uczestników rajdu. Noclegi w domkach. Baza noclegowa w Wielu gwarantuje bezpośrednie obcowanie z kaszubskimi jeziorami i borami, a trasy rajdowe – możliwość poznania kultury kaszubskiej i bogactwa przyrodniczego Borów Tucholskich. W ofercie bazy noclegowej w Wielu przygotowano cztery trasy.

Trasa nr 5. Wdzydze Kiszewskie
27.05.2010. Trasa autokarowa. Liczba uczestników 40 osób.

Muzeum we Wdzydzech powstało w 1906 r. jako pierwsze na ziemiach

polskich muzeum na wolnym powietrzu. Urządzone zostało w XVIII-wiecznej podcieniowej chałupie wykupionej od miejscowego gospodarza Michała Hinza za sprawą osiadłych w tej wsi, w latach 90-tych XIX stulecia, Teodory i Izzydora Gulgowskich. Plenerowa część parku etnograficznego obejmuje ponad 40 obiektów architektury ludowej z planowanych docelowo 80-ciu. Są to zagrody chłopskie i szlacheckie, chałupy i dworki, szkoła, kościół oraz wiatraki, kuźnia i tartak. Obiekty wyposażone są w tradycyjne sprzęty i urządzenia używane przez mieszkańców wsi. Równolegle, obok prac konserwatorskich trwa zagospodarowywanie 22 ha terenu Parku poprzez m.in. wytyczanie dróg i kształtowanie zieleni. Muzeum ma ambicje przedstawiać zwiedzającym różnicowany obraz życia mieszkańców kaszubskiej i kociewskiej wsi od XVII w. do połowy XX.

Trasa nr 6. Bór Chrobotkowy.
27 i 28.05.2010. Trasa piesza. Liczba uczestników 40 osób każdego dnia.

Wymarsz z ośrodka. Po 2 km dochodzimy do leśniczówki Lubnia zaliczonej do Natury 2000 ze względu na obecność na strychu leśniczówki rzadkiego gatunku nietoperza nocka lydkowłosego. Dalej trasa wiedzie pośród borów sosnowych wzdłuż jezior Blewicz, Jazy, Skąpe. Po 3 km, pozostawiając jeziora skręcamy na zachód i docieramy do rezerwatu „Bór Chrobotkowy im. Prof. Zygmunta Tobolewskiego”. Celem utworzenia było zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych, klasycznie wykształconego boru chrobotkowego z rzadką i unikalną florą porostów. Następnie przechodząc pośród ubogich borów sosnowych charakterystycznych dla krajobrazu południowego kierujemy się do bazy. Długość trasy 12 km.

Nadleśnictwo Czersk

położone jest na terenie Borów Tucholskich, w południowej części województwa pomorskiego. Obszar ten jest mało zaludniony, zamieszkały przez dwie grupy etniczne – Borowiaków na wschodzie, a Kaszubów (Krebanów) na zachodzie. Nadleśnictwo gospodaruje na powierzchni 14 516 ha (w tym lasy zajmują 13 675 ha) podzielonej pomiędzy dwoma obrębami leśnymi (Czersk i Gieldoń), w skład których wchodzi 10 leśnictw. Ponadto nadleśnictwo sprawuje nadzór nad 4,5 tys. ha lasów nie stanowiących własności Skarbu Państwa. Dominującym siedliskiem jest bór świeży, na którym króluje sosna zwyczajna (96 proc.).

Do najcenniejszych obiektów przyrodniczych należy słynny rezerwat „Kamienne Kręgi” w Odrach nad Wdą. Obejmuje on kompleks leśny wraz cmentarzyskiem plemienia Gotów, datowanym na początki naszej ery. To największy tego typu obiekt w Polsce. Cenną wartością przyrodniczą rezerwatu są porosty. Stwierdzono występowanie ponad 85 gatunków. Drugim rezerwatem jest jezioro „Mętne” wraz z leśnym otoczeniem. Rezerwat ten chroni głównie gatunek reliktowy brzoze niska.

Trasa nr 7. Spływ kajakowy Wdą z Borska do Wojtala. 27 i 28.05.2010. Liczba uczestników 100 osób (dwie grupy po 50 osób).

Organizatorem trasy jest Nadleśnictwo Czersk. Koordynator trasy - Leszek Pultyn, kom. 696 491 205. Wyjazd z Bazy Wiele około godziny 9. do miejscowości Borsk. Gdzie przechodzimy

fotoŻART

Za mną !!!

Fot. Tomasz Stasiak

krótkie szkolenie z instruktorem i wodujemy kajaki. Trasa średnio trudna, spływ trwa około 6 godzin. Długość trasy to 12 kilometrów. Po przepłynięciu spokojnym nurtem około kilometra, w miejscowości Górki czeka uczestników przeniesienie kajaków z Kanału Wdy na jej starorzecze. Od tego miejsca rzeka zwęża się i przyspiesza, by po chwili znowu wrócić do spokojniejszego nurtu. Większość trasy spływu uczestnicy pokonają w otoczeniu sosnowego lasu, dopiero koło miejscowości Miedzno rzeka wpływa na tereny pól i łąk. W czasie spływu miniemy miejscowość Bąk oraz most kolejowy na trasie Czersk-Kościerzyna. W połowie trasy planujemy postój z posiłkiem. W końcowym odcinku trasy miniemy rezerwat „Kręgi Kamienne”, który uczestnicy wycieczki zwiedzą następnego dnia rajdu. Zapewniamy sprzęt oraz opiekę ratowników i instruktorów kajakarstwa.

Trasa nr 8. „Kręgi Kamienne” i skansen we Wdzydzach Kiszewskich 27 i 28.05.2010. Wycieczka samochodowa. Liczba uczestników 100 osób (dwie grupy po 50 osób).

Organizatorem trasy jest Nadleśnictwo Czersk. Koordynator trasy - Leszek Pułtyn, kom. 696 491 205. Pierwszym przystankiem w trakcie wycieczki jest rezerwat „Kręgi Kamienne” - został on utworzony w 1958 r. Rezerwat obejmuje kompleks leśny o powierzchni 16, 91 ha, na terenie, którego znajduje się cmentarzysko plemienia Gotów. Cmentarzysko to jest największym obiektem tego typu w Polsce, składa się z 10 kręgów kamiennych oraz 30 kurhanów zgrupowanych w większości w środkowej części rezerwatu. Wiele osób przypisuje kręgom relaksujące lub nawet leczące działanie na organizm ludzki. Równie ważnym elementem ochrony w rezerwacie są niezwykle cenne i unikatowe w skali Niżu Środkowoeuropejskiego porosty i mszaki, które pokrywają powierzchnie wielu głazów. W czasie przejazdu z Odrow do Wdzydz Kiszewskich planujemy krótki postój w Leśnictwie Juńcza przy pomnikach przyrody „Dwa dęby” oraz kanale rzeki Niechwaszcz, który był elementem nawadniania łąk. Ostatnim etapem wycieczki będzie zwiedzanie z przewodnikiem skansenu etnograficznego we Wdzydzach Kiszewskich (opisano krótko na Trasie nr 5).

Opracowali:
**Michał Bemberek
i Leszek Pułtyn**

BAZA FOJUTOWO- RACIAŹ

Nadleśnictwo Woziwoda, 89-504 Legbąd

Koordynator bazy:

Marek Ligmann, kom. 602 695 416

BAZA noclegowa FOJUTOWO

Zajazd Fojutowo, 89-404 Legbąd
Współrzędne bazy:
N 53° 43'51", E 17° 54'11"

Fojutowo to niewielka osada leśna na terenie Tucholskiego Parku Krajobrazowego, na granicy powiatów chojnickiego i tucholskiego. Znajduje się w niej największy w Polsce akwedukt – skrzyżowanie Wielkiego Kanału Brdy oraz Czerskiej Strugi. Zajazd Fojutowo to kompleks wypoczynkowo-rekreacyjny położony nad Wielkim Kanałem Brdy pośród lasów Borów Tucholskich, 3 kilometry od miejscowości Legbąd przy trasie Tuchola – Czersk. Dla gości

**Koordynator
Marek Ligmann**

organizowane są spływy kajakowe (Wielki Kanał Brdy i Brda), jazdy konne, przejażdżki powozami, wyjazdy wozami do lasu, szkolenia w łowieniu ryb kuszą, ogniska, grzybobranie, kuligi itp. W zajęzdzie przewidziane jest zakwaterowanie dla 100 osobowej grupy uczestników rajdu. Na terenie zajazdu znajdują się między innymi: pokoje hotelowe 2, 3 i 4-osobowe, gospoda wiejska, kawiarnia, grill, stajnia z wybiegiem, ujeżdżalnia, plac zabaw, wypożyczalnia rowerów, wypożyczalnia sprzętu wodnego, wieża widokowa. ▶

Osada leśna i Zajazd Fojutowo nad Wielkim Kanałem Brdy. Fot. Mirosław Knakowski

Trasa 1. Szlakiem Wielkiego i Małego Kanału Brdy. *Dzień pierwszy - 27.05.2010 r. Wycieczka piesza i przejazd wozami konnymi.*

Uczestnicy rajdu dzielą się na dwie grupy po 50 osób. Pierwsza grupa wyruszy szlakiem pieszym z przewodnikiem z miejscowości Fojutowo do Woziwody. Na początku trasy zwiedzimy akwedukt w Fojutowie będący skrzyżowaniem dwóch cieków wodnych: Czerskiej Strugi i Wielkiego Kanału Brdy. Jest to najdłuższa (75m) i najmaszywniejsza tego rodzaju budowla w Polsce. Płynące 11 metrów wyżej wody kanału wybudowanego w połowie XIX stulecia przechodzą nad Czerską Strugą. Sam akwedukt wzniesiono w latach 1845-49, wzorowano się na rzymskich budowlach o podobnym przeznaczeniu. Jest to unikalny w skali europejskiej zabytek architektury hydrotechnicznej.

Poruszając się po terenach leśnych dotrzemy do wodno-torfowiskowego rezerwatu przyrody „Jezioro Zdręczno”. Utworzony został w celu zachowania eutroficznego jeziora z wodnymi i szuwarowymi zespołami roślinnymi oraz torfowiska z roślinami chronionymi i reliktowymi. Wśród występujących roślin można spotkać: rosiczkę okrągłolistną, bagnicę torfową, kłoc wiechowatą, modrzewnicę zwyczajną, jeżogłówkę mniejszą, turzycę bagienną i obłą, bagno zwyczajne, grzybień północny i biały, grązeł żółty. Z biegiem czasu część jeziora uległa wypłyceniu i obecnie ma charakter bagna porośniętego szuwarami turzycowymi. Po przejściu ok. 0,5 km docieramy do kolejnego rezerwatu przyrody „Jezioro Kozie”. Jest to zespół czterech niewielkich zagłębiń wytopiskowych. W trzech dystroficznych

jeziorkach woda jest kwaśna. Obserwuje się proces zarastania i tworzenia torfowiska wysokiego. W czwartym jeziorze nastąpiło całkowite przekształcenie w torfowisko wysokie. Na jednym z zarastających jeziorzek ciekawym elementem są „pływające wyspy”, które wiatr przemieszcza po tafli wody. Wyróżnia się tutaj różne formy zbiorowisk roślinnych m. in. mszar przygielkowy, mszar dolinkowy, wysokotorfowy mszar kępowy, zespół turzycy nitkowatej, zespół z turzycą pospolitą, zespół oczeretu jeziornego. Z roślin rzadkich i chronionych występują: rosiczka okrągłolistna, pośrednia, długolistna, grzybień biały i północny, modrzewnica zwyczajna, przygielka biała i brunatna.

Przemarsz kończymy przy siedzibie Nadleśnictwa Woziwoda, nad Brdą. Długość trasy ok. 8 km. Czas przejścia ok. 3 godz. Można tu zwiedzić ośrodek edukacji przyrodniczo-leśnej. Po spożyciu drugiego śniadania rozpoczynamy II etap wędrówki. Następuje zamiana grup. Podróżować będziemy wozami konnymi wzdłuż rzeki Brdy oraz Małego i Wielkiego Kanału Brdy do Fojutowa. Natomiast grupa, która przyjechała wozami wraca pieszą trasą do Fojutowa. Podróż rozpoczniemy ścieżką edukacyjno-przyrodniczą biegnącą wzdłuż Brdy mijając takie jej elementy jak punkt widokowy na dolinę Brdy, remizę, leśniczówkę, sosnowy wyłączony drzewostan nasienny, harcerskie pole biwakowe. Ścieżka położona jest w rezerwacie przyrody „Dolina Rzeki Brdy”, utworzonym w celu zachowania ze względów naukowych, dydaktycznych, krajobrazowych i turystycznych doliny rzecznej o wyjątkowych walorach przyrodniczo-krajobrazowych. Z łatwością można

tu spotkać: bobra, wydrę, zimorodkę, gągoła, trzcina nurogęś, bociana czarnego i bielika. Rezerwat opuścimy przy elektrowni wodnej położonej na brzegu Brdy. Turbiny napędzane są przez wody Małego Kanału Brdy. Z rozlewiska na końcu kanału woda prowadzona jest pod ziemią przez około 300 m.

Budowa systemu nawodnień Wielkiego i Małego Kanału Brdy (WKB i MKB) prowadzona była przez rząd pruski w latach 1842-1849 w celu poprawy warunków środowiskowo-bytowych miejscowej ludności poprzez stokowo-zalewowe nawodnienie ubogich gleb piaszczystych. W miejscowości Myłof wykonano zaporę aby spiętrzyć wody Brdy o około 12 m. Pozwoliło to, przy spadku 7 – 9 cm/km, na grawitacyjny dopływ wody do odległych o 30 km łąk. Wielki Kanał Brdy ma stałą szerokość: 16 m przy dnie i 20 m w koronie. Głębokość, z wyjątkiem rozlewisk, nie przekracza 1,5 m i w zaledwie jednej trzeciej swojej długości znajduje się w nasypie. Jako ciekawostkę można podać, że na pierwszą wypłatę dla pracujących przy budowie tego obiektu przywieziono z Berlina cztery wozy bilonu. WKB ma długość ponad 20 km i kończy się zbiornikiem retencyjnym w miejscowości Barłogi skąd ujście ma Mały Kanał Brdy, który biegnie przez około 10 km do kompleksu łąkowego tzw. Zielonej Łąki, obecnie użytku ekologicznego. Występują tutaj dwa akwedukty, mniejsze od tego w Fojutowie, jeden nad kanałem Węgornia prowadzącym do jeziora Białego i drugi nad ciekiem łączącym jezioro Grzybiec z jeziorem Białym. Długość trasy ok. 15 km. Czas przejazdu ok. 2,5 godz.

W godzinach wieczornych spotykamy się przy ognisku w siedzibie Nadleśnictwa Woziwoda, gdzie przy muzyce orkiestry integrować będziemy się z rajdowiczami z Bazy Raciąż.

Trasa 2. Spływ kajakowy Brdą. *Dzień drugi 28.05.2010 r.*

Po śniadaniu wyruszamy autokarami do miejscowości Myłof skąd rozpoczniemy spływ kajakowy Brdą. Brda, to jeden z najciekawszych i najbardziej urozmaiconych szlaków kajakowych w Polsce. Niezwykła malowniczość, rozległe lasy, urozmaicony bieg rzeki i pierwotna przyroda to największe zalety tego szlaku, uznanego już od lat międzywojennych za jeden z najatrakcyjniejszych szlaków kajakowych Europy. Był to również jeden z ulubionych szlaków papieża Jana Pawła II. Rzeką pomimo odcinków o szybszym nurcie jest szlakiem łatwym i bezpiecznym.

Na Sejmie w 1496 r. Brda uznana została rzeką królewską, dostępną dla

Nadleśnictwo Woziwoda

leży w południowo-zachodniej części Borów Tucholskich, pomiędzy Tucholą, a Czerskiem. Jest jednym z pięciu nadleśnictw wchodzących w skład Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Bory Tucholskie”. Utworzenie nadleśnictwa o nazwie Woziwoda przypada na rok 1833. W okresie 1972-1992 Woziwoda jako samodzielna jednostka, zniknęła z mapy Lasów Państwowych i stała się obrębem leśnym Nadleśnictwa Tuchola. Od 1 stycznia 1993 r. ponownie została powołana do życia. Składa się z dwóch obrębów leśnych Woziwoda i Twarożnica o łącznej powierzchni 14,9 tys. ha.

Pierwsza wzmianka o Woziwodzie pochodzi z 1659 r. Jej nazwa pochodzi od wożenia wody z rzeki Brdy do pobliskiego majątku w Dąbrowce. W 1659 r. miała miejsce zwycięska bitwa stoczona przez oddziały partyzanckie dowodzone przez Rotmistrza Michałko z wojskami szwedzkimi dowodzonymi przez królewicza Adolfa Jana – brata króla szwedzkiego Karola Gustawa. Rok 1863 zapisał się w historii lasów Woziwody niechlub-

nym rekordem. W ciągu zaledwie kilku godzin całkowitemu spaleniu uległo 1250 ha lasu. W czasie I wojny światowej na terenie Borów Tucholskich grasowało wiele band kłusowniczych. Jednym z najbardziej niebezpiecznych kłusowników był osławiony Franz Kleinschmidt, dezenter z pruskiej armii. Z jego ręki zginęło wielu urzędników leśnych, również z Nadleśnictwa Woziwoda, którzy próbowali go ująć. Zabijał nie tylko w bezpośrednich potyczkach, lecz z zimną krwią mordował osoby, które przybywały z poleceniem jego zatrzymania. Liczbę jego ofiar liczy się w dziesiątkach. W celu ochrony lasu, łowisk i urzędników leśnych przysłano z Berlina 40 osobowy batalion żołnierzy tzw. Jagdkomando. Dopiero działania podjęte przez tę grupę doprowadziły do unieszkodliwienia kłusownika, został zastrzelony podczas próby zatrzymania. W latach 1927 – 1939 Nadleśnictwem kierował Konstanty Kamiński, którego 30.10.1939 r. Niemcy zamordowali w zbiorowej egzekucji w Rudzkim Moście pod Tucholą. ■

RAJDOWEGO śpiewnika

Jutro popłyniemy daleko

Nowe ryby znajdziemy w jeziorach,
Nowe gwiazdy złowimy na niebie,
Popłyniemy daleko, daleko,
Jak najdalej, najdalej przed siebie.

Jutro popłyniemy daleko
Jeszcze dalej niż te obłoki,
Pokłonimy się nowym brzegom,
Odkryjemy nowe zatoki.

Starym borom nowe damy imię,
Nowe ptaki znajdziemy i wody
Posłuchamy jak bije olbrzymie
Zielone serce przyrody.

Morskie opowieści

Kiedy rum zaszumi w głowie
Cały świat nabiera treści,
Wtedy człowiek chętnie słucha
Morskich opowieści

Kto chce, ten niechaj słucha,
Kto nie chce niech nie słucha,
Jak balsam są dla ucha
Morskie opowieści.

Hej tam, kolejkę nalej,
Hej tam, kielichy wzniesie,
To zrobi doskonale
Morskim opowieściom.

Ośrodek edukacji przyrodniczo-leśnej i siedziba Nadleśnictwa Woziwoda.

Fot. Robert Piątkowski

wszystkich. Wprowadzono swobodę splawu i zakaz budowy jazów, młynów itp. W 1507 r. Sejm określił, że rybołówstwo na rzekach należy do właścicieli brzegów.

Płynąć będziemy dwuosobowymi kajakami, a nad naszym bezpieczeństwem czuwać będą ratownicy. W połowie drogi, w miejscowości Brda, zaplanowany jest postój na odpoczynek i posiłek. Spływ zakończymy w Nadolnej Karczmie. Długość spływu to około 20 km, przewidywany czas spływu 5–6 godz. W godzinach wieczornych spotykamy się przy ognisku w Nadleśnictwie Woźniwoda.

BAZA noclegowa RACIAŹ

Ośrodek wczasowy „Raciąż”,
89-502 Raciąż, ul. Wczasowa 67

Współrzędne bazy:
N 53° 40' 08", E 17° 47' 41"

Raciąż to wieś letniskowa położona na zachodnim skraju Borów Tucholskich. Tutejszy ogród kasztelański był najstarszym ośrodkiem administracyjnym południowo-zachodnich rubieży Pomorza Gdańskiego. Wzmiankowany w 1178 r. Raciąż stracił znaczenie w związku z powstaniem ośrodka władzy książęcej w Tucholi, a pożar grodu w 1300 r. spowodował ostateczny jego upadek. Atrakcyjność turystyczną zwiększa zespół malowniczych jezior: Suszek, Śpiewnik, Raciąskie, Rudnica i Przylonek połączony Raciąską Strugą z Brdą.

Na dawnej wyspie jeziora Śpiewnik, dziś półwyspie, znajdują się fragmenty grodziska wczesnośredniowiecznego – grodu raciąskiego. Co roku latem organizowany jest festyn

Akwedukt w Fojutowie. Fot. Tomasz Kielpiński

Nad jeziorem w Raciążu. Fot. W. Augustyn

archeologiczny. Bardzo widowiskowa jest rekonstrukcja bitwy o gród z 1300 r. zakończona spaleniem grodu przez najeżdźcę.

Najbliższym miastem jest Tuchola oddalona o 10 km. Ośrodek wczasowy dysponuje 30 domkami 2, 3, i 4-osobowymi wyposażonymi w ciepłą wodę, WC i ogrzewanie elektryczne. Domki rozmieszczone są na obszarze 3 hektarów w drzewostanie sosnowym przylegającym bezpośrednio do jeziora Rudnica.
<http://www.ladowborach.pl/>

Trasa. 1. Spływ kajakowy Brdą

Dzień pierwszy 27.05.2010 r. Plan dnia opisany przy bazie Fojutowo z dnia 28.05.2010 r. (str. 10).

Trasa. 2. Szlakiem Wielkiego i Małego Kanalu Brdy

Dzień drugi 28.05.2010 r. Wycieczka piesza i przejazd wozami konnymi. Plan dnia opisany przy bazie Fojutowo z dnia 27.05.2010 r. (str. 10).

Opracowali:

Marek Ligmann, Jarosław Wegner

foto **ŻART**

Spoczęłam na... laurach !

Fot. Janusz Sala

BAZA noclegowa FUNKA

Centrum Edukacji w Funce.

Współrzędne bazy:

N 53° 46' 24,25", E 17° 31' 23,59"

Na wysokiej skarpie jeziora Charzykowskiego w miejscowości Funka, znajduje się Harcerskie Centrum Edukacji Ekologicznej. Lasy są tu bogate w pomniki przyrody, a klimat i czyste powietrze są dużą atrakcją dla turystów. Okoliczne jeziora to prawdziwy raj dla żeglarzy. Centrum Edukacji jest zlokalizowane w 120-letnim drzewostanie.

Funka to miejscowość letniskowa, która nazwę przyjęła od maleńkiej osady z gajówką.

Osada Funka istniała już w XIV w., zaś z XVII w. pochodzi zapis "Funkenmühle". Nazwa związana jest z miejscem, gdzie współcześnie położona jest osada Stary Młyn. Dzisiejsza Funka początek popularności zawdzięcza działalności Janiny Bartkiewicz, założycielki żeglarskiego ośrodka szkoleniowego harcerów. Od 1936 r. istnieje tu Harcerski Ośrodek Wodny, a obecnie Harcerskie Centrum Edukacji Ekologicznej (HCEE). Jest to jeden z najlepiej wyposażonych ośrodków edukacji ekologicznej w Polsce. W zakresie ekologii i edukacji leśnej Ośrodek współpracuje z Nadleśnictwem Ryteł.

Nadleśnictwo Ryteł

leży na terenie Borów Tucholskich, w województwie pomorskim i kujawsko – pomorskim. Obejmuje 17,5 tys. ha, w tym 16,6 tys. ha lasów. Podzielone jest na dwa obręby leśne, w skład których wchodzi 15 leśnictw, a także szkoła leśna, wyluszcarnia nasion oraz stacja oceny nasion. W obecnym kształcie nadleśnictwo funkcjonuje od 1 stycznia 1973 r., kiedy to do jednoobróbowego Nadleśnictwa Ryteł dołączono Nadleśnictwo Klosnowo. W 1996 r. z najcenniejszych przyrodniczo obszarów nadleśnictwa (obróbu leśnego Klosnowo) utworzono Park Narodowy „Bory Tucholskie”.

Trasa 1. Spływ kajakowy: Swornegacie-Witoczno-Plesno-Swornegacie. Spływ kajakami – ilość osób 50. Wyjazd autokarem z Funki do miejscowości Swornegacie, gdzie rozpoczyna się spływ kajakowy. Przeplewamy pod mostem i docieramy do jeziora Witoczno. Malownicza i urozmaicona trasa

BAZA FUNKA

Harcerskie Centrum Edukacji Ekologicznej
w Funce
Nadleśnictwo Ryteł, Ryteł-Dworzec 4, 89-642 Ryteł
Koordynator Bazy:
Radosław Jaśkiewicz, kom. 604 947 028

Koordynator
Radosław Jaśkiewicz

W przerwie spływu przewidziano odpoczynek i ognisko wraz z posiłkiem nad jeziorem Plesno. Następnie, wypłynięcie kajakami w drogę powrotną. W wiosce Swornegacie znajdziemy neobarokowy kościół św. Barbary z polichromią kaszubską, kilka drewnianych chałup z XIX w. z dachami krytymi słomą, drewnianą kapliczkę krytą gontem oraz Kaszubski Dom Rękodziela Ludowego. Do bazy w Fun-

biegnie dalej rzeką Brdą. Niezwykłe urozmaicony, kręty bieg rzeki, rozległe lasy, pierwotna przyroda od lat ściągają tu wielu kajakarzy. Dopływając do jeziora Plesno rzeka staje się szeroka.

ce wracamy autokarem. Trasa bardzo atrakcyjna, łatwa.

Swornegacie to stara kaszubska wieś położona nad Brdą, jeziorami Karcińskim i Witoczno. Nazwa wsi pojawiła się w 1272 r. i wywodzi się od dwóch kaszubskich słów. Swora to warkocz pleciony z korzeni sosnowych, wykorzystywany przez tutejszych mieszkańców do umacniania - gacenia - brzegów rzek. W średniowieczu książę pomorski Mestwin II nadał zakonowi augustianów wieś oraz okoliczne lasy i jeziora. Obecnie wieś turystyczna i sportów wodnych, kultywująca kulturę kaszubską. Znajduje się tu Kaszubski Dom Rękodziela Ludowego, Szkoła Żeglarska Kuśnierewicza oraz liczne ośrodki wczasowe.

Kaszubski Dom Rękodziela Ludowego w Swornegacie. Organizowane są tu ekspozycje pamiątek

Siedziba Nadleśnictwa Ryteł.
Fot. Styl Beata Chojeła

Zachód słońca nad jeziorem Charzykowskim. Fot. E. Felchnerowska

i dorobku kulturowego wsi kaszubskiej. Można obejrzeć różnego typu narzędzia używane niegdyś w gospodarstwach domowych (magielnice, młynki do kawy, tary do prania, urządzenia do wyrobu masła), wiele narzędzi kiedyś pomocnych w uprawie roli (brony, pługi, dyszle do wozów, grabie do siana, cepy do młócenia zboża) oraz ekspozycje wytworów sztuki ludowej, np. haftu kaszubskiego. Jest to również punkt informacji turystycznej, gdzie można się zaopatrzyć w pamiątkowe wyroby rękodzielnicze regionalnych twórców.

Trasa 2. Wdzydze Kiszewskie-Krojanty-Chojnice⁷. Wycieczka autokarowa, 50 osób.

Wyjazd autokarem z Funki do Wdzydz Kiszewskich. Zwiedzanie skansenu kaszubskiego we Wdzydzach. Wiernie odtworzone wnętrza domostw wraz z autentycznym wyposażeniem, czasowo uruchamiane urządzenia gospodarcze (np. lokomobila) i przemysłowe nadają temu miejscu niezwykle klimat, spotęgowany malowniczym położeniem i walorami otaczającej przyrody. Posiłek w chacie kaszubskiej. Następnie przejazd do Chojnic, w drodze krótki postój w Krojantach przy pomniku - miejscu szarży pod Krojantami (1.09.1939 r.).

W Chojnicach zwiedzanie rynku, bazyliki, murów obronnych, fosy (ok. 1,5 godz.). Powrót autokarem do bazy w Funce.

Wdzydze Kiszewskie to miejscowość turystyczna na Kaszubach, położona nad jeziorem Gołuń. Znajduje się tutaj najstarszy w Polsce skansen Kaszubskiego Parku Etnograficznego, założony w 1906 r. przez Teodorę i Izydora Gulgowskich. Na powierzchni 22 ha zobaczymy obiekty regionalnej architektury z Kaszub i Kociewia (chałupy, dwory, szkoła, kuźnia, wiatraki, kościół, budynki gospodarcze i warsztaty rzemieślnicze). Wiernie odtworzone wnętrza wraz z autentycznym wyposażeniem, czasowo uruchamiane urządzenia gospodarcze i przemysłowe pozwalają poznać bogactwo i różnorodność wiejskiego budownictwa z okresu od XVII do XX wieku.

Krojanty to wieś wzmiankowana już w latach 1311-1317, a od 1357 r. jako własność rycerska (Craynte). Miejsce szarży 18 Pułku Ułanów Pomorskich 1 września 1939 r. na niemiecką 20 Dywizję Zmechanizowaną. Pierwsza polska szarża kawaleryjska podczas wojny obronnej. Ta mała miejscowość w powiecie chojnickim stała się swoistym symbolem walki polskiej kawalerii z niemieckim okupantem. W miejsco-

wości jest również Klinika Bólów Głowy i Kręgosłupa (dwór) oraz kościół z 1883 r. wybudowany w stylu neogotyckim.

Wiatrak w skansenie kaszubskim we Wdzydzach. Fot. Dariusz Zaręba

Jezioro Charzykowskie z lotu ptaka (Zaborski Park Krajobrazowy). Fot. Styl Beata Chojeła

Trasa 3. Rejs po jeziorze Charzykowskim". Rejs łodziami, 50 osób.

Rejs czterema 12-osobowymi łodziami żaglowymi po jeziorze Charzykowskim. Rozwinięcie żagli lub wiosłowanie, rejs do Wyspy Miłości, opłynięcie, dalszy rejs do przeciwnego brzegu. Dopłynięcie na przystań w Leśnictwie Wolność, przerwa na odpoczynek i ognisko wraz z posiłkiem. Dalej przemarsz ok. 1 km na ścieżkę Zaborskiego Parku Krajobrazowego. Powrót na łodzi i do Funki.

Jezioro Charzykowskie (zwane także Łukomie) jest drugim pod względem wielkości zbiornikiem wodnym w Borach Tucholskich. Jego powierzchnia wynosi 1363,8 ha, a maksymalna głębokość 30,5 m. Położone jest na wysokości 120 m. n.p.m. Leżące u krańców jeziora miejscowości Charzykowy i Małe Swornegacie dzieli wodą 9,5 km. W jeziorze żyją liczne gatunki ryb, w tym królowa ryb słodkowodnych sielawa, zwana po kaszubsku „morenką”. Brzegi zamieszkuje wiele gatunków ptactwa wodnego, w zależności od pory roku spotkać tu można m.in. łyskę, perkoza, tracza, głowienkę, czernicę, kormorana, bielika, rybołowa, żurawia czy czapłę siwą.

Charzykowy to wieś wczasowa, kołębka polskiego żeglarstwa i ośrodków

sportów wodnych. Pierwsza, historyczna nazwa miejscowości Charzikowo pojawiła się w 1565 r. W 1922 r. z inicjatywy Ottona Weilandta powstał tu pierwszy w Polsce klub żeglarski. Tradycje żeglarskie podtrzymują współcześnie kluby LKS i Charzykowski Klub Żeglarski. Nad jeziorem wybudowano nowoczesny port jachtowy i promenadę. Latem w amfiteatrze im. Ottona Weilandta odbywają się koncerty muzyczne, m.in. Międzynarodowy Festiwal Folkloru oraz konkurs piosenki żeglarskiej Shanties. Znajduje się tu port jachtowy, ośrodki wczasowe, bary i restauracje oraz siedziby Parku Narodowego Bory Tucholskie i Zaborskiego Parku Krajobrazowego.

Trasa 4. Spływ kajakowy Wielkim Kanałem Brdy na trasie Rytyl-Fojutowo. Liczba osób 50.

Wyjazd autokarem z Funki do Rytyla. Wypłynięcie na trasę spływu kanałem Brdy na trasie: Rytyl – Fojutowo. Rozległe lasy, pierwotna przyroda, od lat ściągają na Brdę miłośników spływów kajakowych. Wielki Kanał Brdy jest szlakiem łatwym i bezpiecznym, który śmiało można polecić również początkującym kajakarzom, którzy chcieliby wybrać się na swój pierwszy spływ w życiu. W programie: przepłynięcie

do Fojutowa i tam przerwa na posiłek w Zajeździe Fojutowo. Zwiedzanie akweduktu, najbardziej okazałej tego typu budowli w Polsce, która nawiązuje do idei rzymskich akweduktów. Powrót autokarem z Fojutowa do bazy w Funce.

Akwedukt w Fojutowie to licząca 72 m szerokości najmaszywniejsza tego typu budowla w Polsce, która nawiązuje do idei rzymskich akweduktów. Przez tunel pod kanałem przepływa naturalna Czerska Struga. Akwedukt zbudowano w 1848 r. z kamienia oraz żółtej cegły. Różnica pomiędzy lustrem wody kanału i Czerskiej Strugi wynosi ok. 9 m. Akwedukt był remontowany i odnowiony w 1982 r. i ostatnio w 2002 r.

Trasa 5. Park Narodowy „Bory Tucholskie” i Klosnowo. Wycieczka pieszo-konna (wozami konnymi i bryczkami), 50 osób.

Wymarsz przez teren Leśnictwa Funka i Leśnictwa Powalki do Klosnowa (ok. 4 km), zwiedzanie pochodzącej z 1913 r. Wyluszcarni Nasion (może uda się spotkać ducha, który od kilkudziesięciu lat krąży w jej korytarzach i zakamarkach) oraz Stacji Oceny Nasion. Następnie przerwa na odpoczynek, ognisko wraz z posiłkiem przy wyluszcarni. ▶

Klosnowo to niewielka osada leśna, położona 10 km od Chojnic. Znajduje się tu wyluszcarnia nasion - interesujący obiekt gospodarki leśnej. Wyluszcarnia w Klosnowie została zbudowana w 1913 r. i jest największą tego typu budowlą w Polsce. Ma też ciekawą historię samego obiektu i ludzi, którzy ją tworzyli. Posiada do dziś jedną z najstarszych na świecie maszyn Diesla. W starej klosnowskiej wyluszcarni pracowało niegdyś do 15 osób, często były to całe rodziny. W ciągu jednego dnia mogła ona wyluszczyć nasiona z sześciu ton szyszek. Szyszki pozbawione nasion stanowiły opał do suszenia następnych partii szyszek.

Obecnie, w Klosnowie funkcjonuje nowa Wyluszcarnia Nasion, szkoła leśna, Stacja Oceny Nasion, leśna ścieżka edukacyjna Klosnowo, pomnik przyrody – buk czerwony oraz 180 sztuk 200-letnich pomnikowych sosen. Okolice miejscowości w okresie międzywojennym były jedną z największych ostoi gluszcza w Polsce.

Wyjazd bryczkami do Parku Narodowego „Bory Tucholskie”. Przejazd terenami parku narodowego (ok. 3 godz.). Objazd przez malownicze tereny m.in. Struga Siedmiu Jezior, jeziora lobeliowe. Powrót bryczkami do bazy w Funce.

Trasa 6. Klosnowo i Park Narodowy Bory Tucholskie. Wycieczka pieszo-konna (wozami konnymi i bryczkami), 50 osób.

Jak trasa 5, jednak w odwrotnej kolejności – najpierw przejazd bryczkami, końcówka – piesza marszruta i powrót do bazy w Funce.

Trasa 7. Chojnice – Krojanty – Szymbark. Wycieczka autokarowa dla 50 osób.

Wyjazd autokarem z Funki do Chojnic. Zwiedzanie rynku starego mia-

Wyluszcarnia nasion w Klosnowie. Fot. Styl Beata Chojęta

sta, bazyliki, murów obronnych, fosy (ok.1,5 godz.). Przejazd do Krojant, krótki postój przy pomniku – miejscu szarży pod Krojantami (1.09.1939 r.). Przejazd do Szymbarku. Zwiedzanie skansenu (dom „do góry nogami”, Dom Sybiraka, najdłuższa deska świata, bunkier Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski”, Pociąg Donikąd). Posiłek w restauracji prawdziwie kaszubskiego jadła. Powrót autokarem do bazy w Funce.

Skansen w Szymbarku. Szymbark jest małą wioską położoną w sercu Kaszub, zaledwie parę kilometrów dzieli go od słynnej Wieżycy, gdzie odnajdziemy najwyższe wzniesienie na Kaszubach. W skansenie w Szymbarku zwiedzimy dom przewrócony do góry nogami. Zwiedzający z trudnością utrzymuje tu równowagę. Przywieziono tutaj również prawdziwy Dom Sybiraka, liczący sobie ponad 240 lat. Zbudowany jest z grubych bali i robi niezwykle wrażenie na zwiedzających. Jest tu także prawdziwy, sowiecki, oznaczony czerwoną gwiazdą pociąg, sprowadzony z muzeum w Kościerzynie. Nieślawny, olbrzymi pojazd z lokomotywą

i drewnianymi wagonami, służącymi do przewozu jeńców i zesłańców, opatrzone w fotografie i wspomnienia ludzi nim przewożonych.

W skansenie znajduje się też najdłuższa deska świata, która została wpisana do Księgi Rekordów Guinnessa. Jest też wystawa starych narzędzi ciesielskich i dawnych sprzętów kuchennych, które zbierano w domach, na strychach i w piwnicach kaszubskich, Skansen w Szymbarku, oprócz zabytków muzealnych, posiada wiele interesujących rekonstrukcji starych domów i dworów. Kompleks w Szymbarku stał się oryginalnym miejscem na mapie Polski, łączący w sobie zabytki wielu kultur, wieków, które bez wątpienia łączą jeden element – drewno.

Chojnice. Nazwa miejscowości pochodzi od niewielkiej rzeczki Strugi Jarcewskiej, która niegdyś nazwana była Chojnicą. Jedno z najładniejszych miasteczek w Polsce północnej. Urokliwe i pięknie zagospodarowane. Na tym terenie już w XI w. istniała osada, a w średniowieczu ważny ośrodek gospodarczy i militarny. Ciekawe obiekty

Rynek w Chojnicach. Fot. Wiesław Hinc

„Przewrócony” dom w Szymbarku. Fot. Krystyna Czapczyk

Spyw rzeką Zbrzycą. Fot. Leszek Pultyn

warte zwiedzenia to: bazylika, mury obronne, fosa, muzeum, Brama Człuchowska, Kurza Stopka, rynek miejski, park, stadion i Wszechnica Chojnicka.

Trasa 8. Spyw kajakowy Zbrzycą i Brdą na trasie Śluza-Czernica.

27 i 28.05.2010. Liczba uczestników - 50 osób każdego dnia.

Przejazd z bazy Funka do miejscowości Śluza, gdzie rozpoczynamy spyw rzeką Zbrzycą. Zbrzyca to lewy dopływ Brdy. Płyne przez Równinę Charzykowską na obszarze Zaborskiego Parku Krajobrazowego. Piękno i różnorodność przyrody zachwyci każdego. Rzeką mimo odcinków o szybszym nurcie jest szlakiem łatwym i bezpiecznym, który śmiało można polecić również początkującym kajakarzom. W połowie trasy spywu Zbrzyca wpada do jeziora Witocznego. Dalej kontynuujemy spyw przez jeziora Łackie i Dybrzk. Kajakarze bardzo chętnie odwiedzają Zbrzycę – ten najpiękniejszy z dopływów Brdy ze względu na malowniczą i urozmaiconą trasę spywu, prawie na całej długości wiodącą przez lasy. W trakcie spywu planujemy posiłek.

Trasa o długości 10 km. Zapewniamy sprzęt oraz opiekę ratowników i instruktorów kajakarstwa.

Trasa 9. Funka – Moczadło - Brusy.

27 i 28.05.2010. Wycieczka autokarowa - 50 osób każdego dnia.

Przyjazd do miejscowości Męcikał. Następnie przejście ok. 2 km nad jezioro Moczadło. Jest to perła wśród pomorskich jezior lobeliowych, podlega ochronie prawnej - uznano je za użytek ekologiczny. Brzegi porasta widłaczek torfowy i rosiczka okrągłolistna. Jest to jezioro oligotroficzne, bardzo czyste. Charakterystyczny dla Moczadła jest zespół roślin złożony z reliktowych gatunków poryblinu jeziornego i stroiczki, czyli lobelii jeziornej. Moczadło to rów-

nież projektowany rezerwat przyrody. Poza wspomnianym poryblinem i lobelią, występują tu również inne ginące rośliny: elisma wodna i jeżogłówka pokrewna.

W czasie przejazdu do miejscowości Brusy krótki postój na terenie Leśnictwa Spierwia, przy malowniczym jeziorze Trzemeszonko. W trakcie postoju posiłek. Następnie odwiedzimy Chatę Kaszubską w miejscowości Brusy Jaglie, gdzie odbędzie się występ kapeli kaszubskiej oraz spotkanie z twórcą ludowym Józefem Chelmowskim. Artysta rzeźbi, maluje i pisze wiersze. W swej twórczości porusza często tematy religijne. Na zakończenie odwiedzimy nowoczesny zakład przetwórstwa runa leśnego Fungopol Brusy, gdzie uczestnicy wycieczki będą mogli posmakować regionalnych wyrobów wytwarzanych w zakładzie.

Trasa 10. Spywa kajakowy Brdą na trasie Czernica - Myłof.

27 i 28.05.2010. Liczba uczestników - 50 osób każdego dnia.

Przejazd autokarem z Bazy Funka do miejscowości Czernica, gdzie rozpoczynamy spyw Brdą. Trasa spywu o długości 10 km, łatwa, przeznaczona nawet dla początkujących kajakarzy. Prawie w całości wiedzie przez tereny zalesione. Jest fragmentem Szlaku Papieskiego. W trakcie spywu można podziwiać liczne gatunki ptaków wodnych. Na zakończenie w miejscowości Myłof obejrzymy pobudowaną w 1848 r. zapórę na Brdzie. Jej rolą jest kierowanie części wód do zaczynającego się tutaj Wielkiego Kanału Brdy. To naprawdę poważne dzieło hydrotechniczne, ewenement w skali Europy, wykorzystywane było do nawadniania łąk. Charakterystycznym elementem zapory w Myłofie jest skarpowy przelew wodny o długości 50 m. Niestety, obecnie nurt jest tu przeważnie bardzo niewielki, ponieważ woda zasila

nowo pobudowaną elektrownię wodną. W pobliżu zapory znajduje się Zakład Hodowli Pstrąga – jeden z największych tego typu obiektów w Polsce.

Uczestnikom spywu zapewniamy sprzęt oraz opiekę ratowników i instruktorów kajakarstwa. W trakcie spywu przewidujemy posiłek.

Trasa 11. Funka – Mętne – Kamienne Kręgi (110 km). 27 i 28.05.2010. Wycieczka autokarowa- 50 osób każdego dnia.

Pierwszym przystankiem wycieczki jest rezerwat brzozy niskiej „Mętne”. Rezerwat obejmuje jezioro Mętne wraz z leśnym otoczeniem. Chroni głównie gatunek reliktowy brzoza niska, ale występują tu również inne cenne rośliny chronione: rosiczka okrągłolistna, turzyca bagienna, wrzosiec bagienny. Następny postój planujemy na terenie Leśnictwa Nieżurawa w miejscu po byłym obozie pracy z II wojny światowej. Obejrzymy tajemnicze zbiorniki wodne, które pełnią obecnie rolę zbiorników ppoż. Na zakończenie wycieczki zwiedzimy rezerwat przyrodniczo-archeologiczny „Kręgi Kamienne” w Odrach.

Rezerwat „Kręgi Kamienne” został utworzony w 1958 r. Obejmuje kompleks leśny o powierzchni 16,91 ha, na terenie którego znajduje się cmentarzysko plemienia Gotów. Cmentarzysko to jest największym obiektem tego typu w Polsce, składa się z 10 kręgów kamiennych oraz 30 kurhanów zgrupowanych w większości w środkowej części rezerwatu. Wiele osób przypisuje kręgom relaksujące lub nawet leczące działanie na organizm ludzki. Równie ważnym elementem ochrony w rezerwacie są niezwykle cenne i unikatowe w skali Niżu Środkowoeuropejskiego porosty i mszaki, które pokrywają powierzchnię wielu głazów. W trakcie wycieczki przewidziany jest posiłek.

Opracowali:

**Radosław Jaśkiewicz,
Leszek Pultyn, Anna Wiśniewska**

fotoŻART

***Wszystkie miejsca
zajęte...***

Fot. Tomasz Stasiak

BAZA KORONOWO- PIECZYSKA

Nadleśnictwo Różanna
ul. Leśna 5, 86-010 Koronowo
Koordynator Bazy:
Janusz Flies, kom. 604 053 441

BAZA noclegowa KORONOWO- PIECZYSKA

Współrzędne bazy:
N 53° 20' 30", E 17° 58' 24"

Pieczyska to dawna wieś nad Brdą. Obecnie jest częścią miasta Koronowo. Położona nad brzegiem głównego zbiornika Zalewu Koronowskiego. Od wschodu oblewa ją Jezioro Lipkusz. Teren o wielkich walorach turystycznych. Piaszczyste plaże, piękne sosnowe lasy z wieloma ścieżkami spacerowymi i trasami turystycznymi zachęcają do uprawiania wszelkiego rodzaju turystyki. Typowe miejsce wypoczynku weekendowego i letniego. W sezonie bogata infrastruktura turystyczna – liczne sklepy, bary, puby, smażalnie i inne punkty gastronomiczne.

Uczestnicy rajdu korzystają z gościnności czterech ośrodków wypoczynkowych (Exploris, Promenada, Polonez i Żagiel) i pola namiotowego. Wszystkie obiekty położone są blisko

Koordynator
Janusz Flies

siebie jak również w bezpośredniej bliskości plaży miejskiej, 27 maja 2010 r. w czwartek wieczorem odbędzie się spotkanie integracyjne dla całej bazy (około 500 uczestników rajdu).

Koronowo to miejscowość położona 25 km na północ od Bydgoszczy przy trasie do Koszalina. Stolica jednej z największych gmin w Polsce i największej gminy województwa kujawsko-pomorskiego. Koronowo to urokliwe miasteczko o bogatej ponad 600-letniej historii zapoczątkowanej przybyciem w 1253 r. cystersów do pobliskiego Byszewa. Ze względu na swe piękne położenie zwane od najdawniejszych czasów „Szczęśliwą Doliną”. Perłą zabytków Koronowa jest średniowieczna kolegiata i zespół poklasztorny założony przez cystersów. Inne zabytki to: „diabelski młyn”, kościół św. Andrzeja, ratusz miejski, układ urbanistyczny starego miasta, synagoga, kirkut, most

Nadleśnictwo Różanna

– to jedno z mniejszych nadleśnictw w kraju. Obejmuje obszar około 12 tys. ha. W obecnych granicach zostało utworzone w 1975 r. W jego skład wchodzi obecnie 9 leśnictw: Krówka, Kadzionka, Tylina Góra, Różanna, Półko, Aleksandrowiec, Wilcze Gardło, Stronno, Ługowo oraz szkółka leśna Wilcze Gardło.

Lasy nadleśnictwa położone są w dorzeczu Wisły i Brdy. Stanowią kłamrę spinającą Puszczę Bydgoską z Borami Tucholskimi. W latach 1956-60 utworzono wielki sztuczny zbiornik poprzez spiętrzenie wód Brdy. Otrzymał on nazwę Zalew Koronowski i jest obecnie główną atrakcją turystyczną naszego terenu. Obok Jeziora Koronowskiego na terenie Nadleśnictwa Różanna znajduje się wiele jezior polodowcowych, rynnowych o stromych brzegach. Największe tworzą łańcuch jezior byszewskich o długości około 30 km. Rozległe obszary leśne, malownicze krajobrazy i obecność licznych wód stanowią o dużej atrakcyjności turystycznej Nadleśnictwa Różanna.

kolei wąskotorowej, kościół w Byszewie, wiadukt „Doner” w Buszkowie, pozostałości po zamku krzyżackim w Nowym Jasińcu, spichlerz plebejski w Byszewie, dworek Leona Wyczółkowskiego w Gościeradzu.

Wzgórza wokół miasta porastają drzewostany grabowe. Jest to tzw. Park Grabina.

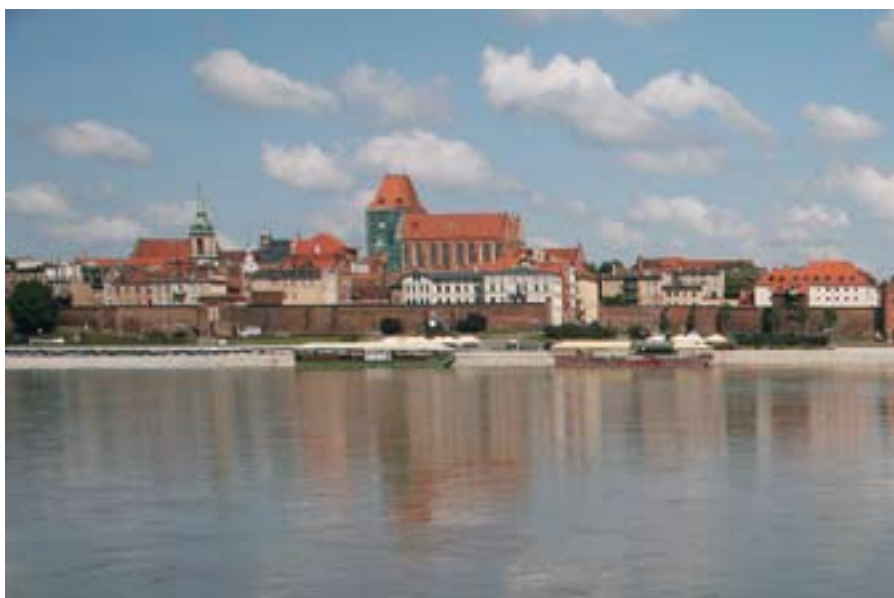
Mało znanym szerszemu ogółowi wydarzeniem jest bitwa pod Koronowem, która odbyła się 10 października 1410 r. Była to zwycięska bitwa wojsk polskich z Krzyżakami. Druga pod względem ważności po Grunwaldzie.

Trasa 1. Toruń – Gród Kopernika.
Wycieczka autokarowa, dojazd 70 km, zwiedzanie 3 godziny.

Czas przejazdu autobusem w jedną stronę wyniesie około 1,5 godziny. Wyjazd z parkingu głównego w Pieczy-skach przy ul. Warszawskich. W Toruniu około 3-godzinna tura po mieście z przewodnikiem w formie interaktywnej wyprawy w czasy średniowiecza. Spotkanie z przewodnikiem na Bulwarze Filadelfijskim nad Wisłą. Oglądamy między innymi: Krzywą Wieżę, baszty,

Koronowo to miasto leżące w „Szczęśliwej Dolinie”. Fot. Styl Beata Chojęta

Panorama Torunia. Fot. Tadeusz Chrzanowski

RAJDOWEGO *śpiewnika*

Lato, lato

Już za parę dni, za dni parę
 Weźmiesz plecak swój i gitarę
 Pożegnania kilka słów,
 Pitagoras, bądźcie zdrów,
 Do widzenia wam, canto, cantare.

Lato, lato lato czeka,
 Razem z latem czeka rzeka,
 Razem z rzeka czeka las,
 A tam ciągle nie ma nas.
 Lato, lato nie płacz czasem,
 Czekaj z rzeką czekaj z lasem,
 W lesie schowaj dla nas chłodny cień,
 Przyjedziemy lada dzień.

Lato, lato mieszka w drzewach,
 Lato, lato w ptakach śpiewa,
 Słońcu każe odkryć twarz.
 Lato, lato jak się masz?
 Lato, lato dam ci różę,
 Lato, lato zostań dłużej.
 Zamiast się po krajach włóczyć stu,
 Lato, lato zostań tu.

bramy i mury staromiejskie, Stary Rynek z ratuszem, Dom Kopernika, kościoły średniowieczne – Panny Marii i Świętych Janów, ruiny zamku krzyżackiego – zamek i gdanisko, słynne ulice, Baj Pomorski, fontannę Cosmopolis. W trakcie zwiedzania niespodzianka dla grupy. Po zwiedzaniu czas wolny około 2 godzin. W jego trakcie możliwość zakupu słynnych toruńskich pierników, przepłynięcie na drugą stronę Wisły stateczkiem (lub wejście na most drogowy) w celu obejrzenia panoramy Staro Miasta lub spędzenie mile czasu w jednym ze znanych lokali toruńskich.

Podczas powrotu krótki przystanek w Strzelcach Dolnych – wsi słynącej na całą Europę z produkcji powideł metodą naturalną (w kotłach na wolnym powietrzu). Możliwość zakupu tego słodkiego przysmaku.

Trasa 2. Zalew Koronowski. *Rejs statkiem po Zalewie Koronowskim i wędrówka lądem, rejs 1,5 godziny - 10 km, trasa piesza 6 km.*

W rejs wyruszamy z pomostu przy plaży w Pieczyskach pięcioma jednostkami pływającymi. Płyniemy około 1,5 godziny w kierunku miejscowości Sokole-Kuźnica po drodze mijając urokliwe zatoczki i skarpy oraz rezerwat „Dęby Różanna”. Wsiadamy na pomoście Ośrodka „Sokole”. Tu możemy

Bazy noclegowe:

- 1 2 Baza DRZEWICZ-WIELE**
koordynatorzy:
Michał Bembenek, kom. 662 238 891
Leszek Pultyn, kom. 696 491 205
- 3 4 Baza FOJUTOWO-RACIAŹ**
koordynator:
Marek Ligmann, kom. 602 695 416
- 5 Baza FUNKA**
koordynator:
Radosław Jaśkiewicz, kom. 604 947 028
- 6 Baza OKONINY**
koordynator:
Mariusz Woźniak, kom. 600 328 918
- 7 Baza KORONOWO-PIECZYSKA**
koordynator:
Janusz Flies, kom. 604 053 441
- 8 Baza TLEŃ**
koordynatorzy:
Joanna Bock, kom. 784 058 817
Dawid Warzyński, kom. 600 857 145
Karol Pawlicki, kom. 600 453 665
- 9 Baza ZAMRZENICA**
koordynator:
Robert Piosik, kom. 602 280 504

Nad Zalewem Koronowskim. Fot. Styl Beata Chojęta

chwilę odpocząć. Istnieje też możliwość uzupełnienia zapasów jedzenia i picia. Następnie idziemy około 3 km wzdłuż brzegu Zalewu Koronowskiego w kierunku promu. Po drodze mijamy miejsce widokowe, oraz Ośrodek Hodowli Zwierzyny Pobrdzie. Przy promie chwilę odpoczywamy, oglądamy ślady działalności bobrów. Osoby mające jeszcze ochotę na pływanie mogą pokonać zalew promem w tą i z powrotem. Dochodzimy do szosy, skąd udajemy się autokarem do Srebrnicy gdzie wysiadamy i wracamy piechotą przez zaporę wzdłuż brzegu zalewu do bazy – kolejne 3 km. Podczas powrotu krótkie zwiedzanie zapory na Zbiorniku Koronowskim.

Program może być realizowany w odwrotnej kolejności rozpoczynając trasę od wyprawy pieszej z bazy przez zaporę do Srebrnicy. Stamtąd autokarem udajemy się w okolice promu i dalej piechotą do Ośrodka SOKOLE gdzie chwilę odpoczywamy. Następnie „instalujemy się” na stateczki i łodzie desantowe i około 1,5-godzinny rejs wracamy do Bazy Pieczyska mijając po drodze wszystkie wymienione wyżej atrakcje.

Trasa 3. Spływ kajakowy na trasie Pieczyska - Samociążek. Spływ kajakowy 12 km i piesza wędrówka 3,5 km

Wyruszamy kajakami z plaży w Pieczyskach. Na początku płyniemy w lewo wzdłuż brzegu głównego akwenu omijając trzcinowe wysepki i docierając do jeziora Lipkusz (2,3 km). Pokonujemy wąskie rynnowe jezioro Lipkusz (2,9 km). Następnie wpływamy do kanału lateralnego (bocznego) i podążamy nim w kierunku Tuszyń do mostu w Wilczym Gardle (1,8 km). Oplwamy tzw. wyspę, a w rzeczywistości duży półwysp połączony z lądem za pomocą grobli zbudowanej przez nadleśnictwo lub forsujemy groblę - jedna łatwa przenioska (1,1 km) i płyniemy dalszą rozszerzającą się lekko częścią zalewu w kierunku Samociążka

(3,9 km). W miejscowości Samociążek zsiadamy z kajaków przy pomoście Ośrodka „Julia”. Tam możemy odpocząć i posilić się. Po odpoczynku udajemy się z przewodnikiem do elektrowni wodnej (pętla około 3,5 km), którą krótko zwiedzamy. Z elektrowni wracamy do Ośrodka „Julia”, skąd jedziemy autokarem do Bazy Pieczyska.

Druha grupa realizuje trasę w odwrotnej kolejności.

Trasa 4. Rejs żagłówką po Zalewie Koronowskim. Rejs jachtem 2,5 godz. i wędrówka piesza 5 km.

Pierwsza grupa uczestników wycieczki wyrusza z Pieczysk jachtami żaglowymi na turystyczny rejs po Zalewie Koronowskim. Po około 2,5 godz. pływania żagłówki przybijają do pomostu przystani „Wind”. Stamtąd po krótkim odpoczynku udajemy się piechotą w kierunku bazy zwiedzając po drodze zaporę. Druha grupa realizuje program w odwrotnej kolejności wyruszając pieszo w kierunku zapory. Krótkie zwiedzanie zapory i przejście dalej w kierunku przystani jachtowej „Wind”. Tam „mustrujemy się” na żagłówki i rozpoczynamy turystyczny rejs po Zalewie Koronowskim. Po około 2,5 godz. pływania żagłówki przybijają do jednego z pomostów przy plaży w Pieczyskach i wracamy do Bazy.

Trasa 5. Byszewo-Koronowo

Wycieczka pieszo-autokarowa Byszewo-Koronowo, dojazd 16 km, zwiedzanie łącznie 4 godz.: 2 godziny Byszewo, 2 godziny Koronowo

Wyruszamy autobusem do Byszewa z parkingu Pieczyskach. W Byszewie zwiedzamy Sanktuarium Maryjne w uroczym małym wiejskim kościółku. Następnie spacerujemy pięknym szla-

kiem wzdłuż jezior Uroczyska Byszewo („małe Bieszczady”). Wracamy autobusem do Koronowa, (po drodze rzut oka na „Diabelski Młyn”) które zwiedzamy piechotą. W Koronowie oglądamy rynek, boczne uliczki, była synagoga, kolegiatę i zespół poklasztorny Cystersów. Po krótkim odpoczynku w Koronowie – czas wolny, wracamy autobusem do Bazy Pieczyska.

Trasa 6. Buszkowo-Kadzionka.

Wycieczka piesza na trasie Buszkowo-Kadzionka (Koronowo). Dojazd 15 km, trasa piesza 9 km.

Wyruszamy autobusem z parkingu Pieczyska do Buszkowa. Wchodzimy na kamienny wiadukt kolejowy tzw. Duner („akwedukt koronowski”). Idziemy trasą spacerową wzdłuż jezior mijając po drodze fortyfikacje polskie z wojny obronnej 1939. Dochodzimy do mostu w Kadzience i dalej do Krówki. Po krótkim odpoczynku wracamy autobusem do bazy. Podczas drogi powrotnej na życzenie grupy istnieje możliwość zatrzymania się na postój w Koronowie.

Trasa 7. Nowy Jasiniec – Dębowa Góra.

Wycieczka pieszo-autokarowa. Dojazd 10 km, zwiedzanie 1 godzina, trasa piesza 9 km.

Wyruszamy autobusem do wsi Nowy Jasiniec. Tam zwiedzamy pozostałości po małym zamku krzyżackim – obecnie w fazie prac archeologicznych i odbudowy. Następnie jedziemy do Dębowej Góry. Jest to miejsce w lesie, gdzie posadowione są pomniki ofiar II wojny światowej. Zwiedzamy fragment Leśnictwa Aleksandrowiec oglądając pomniki i drzewa mateczne daglezi zielonej. Krótki odpoczynek w lesie i powrót do Bazy Pieczyska.

fotoART

Spróbuję się przeprawić...

Fot. Tomasz Stasiak

Trasa 8. Koronowo – „Kozi Mostek”. Wycieczka piesza. Dojazd 7 km, zwiedzanie miasta 1,5 godz., trasa piesza 11 km.

Wyruszamy autobusem do Koronowa. Zwiedzając miasteczko poznajemy jego bogatą historię. Poznajemy stare miasto z rynkiem, zespół poklasztorny w tym zwiedzamy kolegiatę, kościół św. Andrzeja, synagogę. Z kolegiaty udajemy się nadal pieszo do Parku Grabina idąc częścią ścieżki przyrodniczo-historycznej „Cysterski Gaj”. Dochodzimy do najwyższego w Europie mostu kolejowego wąskotorowego. Przejście między Grabiną a mostem prowadzi pięknym dziewiczym terenem pełnym skarp i źródlisk. Przez miejscowość Okole dochodzimy do tzw. Koziego Mostku i nim przez Brdę udajemy się do przerzutni tratów. Przez las idziemy w kierunku Bazy Pieczyska.

Trasa 9. Koronowo - Stopka. Wycieczka piesza. Trasa piesza 11 km, zwiedzanie miasta 1,5 godz., powrót autobusem 10 km.

Bardzo ciekawa i różnicowana trasa turystyczna, na której poznajemy wszystkie najważniejsze i atrakcyjne zakątki Koronowa i najbliższej okolicy. Z Pieczysk udajemy się piechotą w kierunku zapory na Zbiorniku Koronowskim. Po krótkim zwiedzaniu zapory udajemy się wzdłuż nieczynnej linii kolejowej do mostu na Brdzie, skąd rozciąga się piękny widok na okolicę. Z mostu schodzimy na kirkut czyli były cmentarz żydowski i po krótkim zwiedzaniu

udajemy się w kierunku centrum Koronowa. Poznajemy stare miasto z rynkiem, zespół poklasztorny, zwiedzamy kolegiatę, kościół św. Andrzeja, synagogę. Z kolegiaty udajemy się nadal pieszo do Parku Grabina idąc częścią ścieżki przyrodniczo-historycznej „Cysterski Gaj”. Dochodzimy do najwyższego w Europie mostu kolejowego wąskotorowego. Teraz udajemy się do miejscowości Stopka, gdzie znajduje się słynny w okolicy przydrożny rożenskansen. Nieopodal wybudowany jest też bar rybny słynący ze smacznego jedła. Chętni mogą posilić się karkówką, smażoną rybką, wędzonym pstrągiem lub tatarskim z sumą. W Stopce odpoczywamy oczekując na autokar, który zawiezie nas do Bazy Pieczyska.

Trasa 10. Szańce - Koronowo. Wycieczka piesza. Trasa piesza 9,5 km, zwiedzanie miasta 1,5 godz., powrót autobusem 7 km.

Ciekawa, widokowa trasa turystyczna, na której poznajemy wszystkie najważniejsze i najatrakcyjniejsze zakątki Koronowa i najbliższej okolicy. Z Pieczysk udajemy się piechotą w kierunku zapory na Zbiorniku Koronowskim. Po krótkim zwiedzaniu zapory udajemy się dawną główną wylotową szosą z Koronowa w kierunku tzw. szanów, podziwiając po drodze panoramę miasteczka. Widok ten znany (choć nie rozpoznawany) w całej Polsce stanowi jedną z kluczowych scen w polskim „westernie” – „Prawo i pięść”. Szańcami udajemy się w kierunku miasta przechodząc po dro-

dze obok „Diabelskiego Młyna”. Poznajemy stare miasto Koronowa z rynkiem, zespół poklasztorny w tym zwiedzamy kolegiatę, kościół św. Andrzeja, synagogę. Z kolegiaty udajemy się nadal pieszo do Parku Grabina idąc częścią ścieżki przyrodniczo-historycznej „Cysterski Gaj”. Ścieżką przechodzimy w kierunku miejsca starego grodziska i Góry św. Jana. Podziwiamy panoramę Koronowa z klasztorem na pierwszym planie. Wracamy schodami przy dawnym cmentarzu ewangelickim do centrum. Teraz jeszcze krótki czas wolny i powrót autokarem do Bazy Pieczyska.

TRASY ROWEROWE

Trasa rowerowa 1. Uroki Zalewu Koronowskiego. Długość trasy 32 km.

Wyjazd z Bazy Pieczyska do Nowego Jasińca przez Wilcze Gardło. Tam krótki postój na zwiedzenie pozostałości po zamku krzyżackim. Następnie przez Glinki (pozostałości po młynie wodnym) do Wielonka trasą przez lasy nadleśnictwa Różanna i Zamrzenica. Przed Wielonkiem urokliwe miejsce widokowe na skarpie zalewu – panorama na rezerwat „Różanna Dęba”. Przeprawa promem przez Zalew Koronowski, dojazd przy Ośrodku Hodowli Zwierzyny Południe do Sokola-Kuźnicy. Odpoczynek w Ośrodku „Sokole”. Powrót asfaltem przez las w kierunku Koronowa. Krótki postój przy pomniku pomordowanych w czasie II wojny światowej mieszkańców Koronowa. Przejazd przez zapory i krótkie zwiedzanie zapory. Powrót do Bazy Pieczyska.

Rejs po Zalewie Koronowskim. Fot. Janusz Flies

W oczekiwaniu na przeprawę promem. Fot. Janusz Flies

WARTO TO WIEDZIEĆ:

● **Nadleśnictwo Różanna** – obecnie siedziba nadleśnictwa położona jest na skraju Koronowa. Pierwotnie znajdowała się w miejscowości Różanna, która została zalana w całości przez Zbiornik Koronowski. Podczas budowy zbiornika wodnego część terenu, która nie była zalewanaylesiono i powstała tzw. nowa Różanna.

● **Zalew Koronowski** – plany powstania sztucznego zbiornika sięgają lat 30. XX wieku. Zbudowano go w latach 1956-61. Powierzchnia 1600 ha, długość 36 km, długość linii brzegowej 102 km, największa głębia 20 m. W miejscowości Pieczyńska zaporą wodną, w Samociążku zaporą oraz hydroelektrownią o ciekawej konstrukcji. Zalew powstał na terenie, który porastały wcześniej najcenniejsze drzewostany doliny Brdy.

● **Koronowo** – nazwa pochodzi z XIV w. W tym czasie klasztor cysterski zwany był Corona Mariae (Korona Marii) ze względu na silnie rozwinięty kult maryjny. Stąd późniejsza nazwa miejscowości Koronowo.

● **Przerzutnia traw** – koncepcja budowy powstała w latach 60. XX wieku. Miał to być obiekt służący przenoszeniu transportowanego wodą drewna z zalewu na rzekę Brdę. Budowę ukończono i przeprowadzono udaną próbę użycia. Nigdy więcej przerzutnia nie została użyta. Obecnie prowadzone są działania, aby obiekt rewitalizować. Będzie służył do przenoszenia kajaków i łodzi. Umożliwi wodniakom spłynięcie z Zalewu Koronowskiego do Bydgoszczy.

● **Skansen Stopka** – bar przydrożny w miejscowości Stopka. Jego właściciele zgromadzili ogromną ilość zabytkowych sprzętów domowych, narzędzi i sprzętu rolniczego itp. Dzięki temu powstał największy skansen prywatny w okolicy. W barze bardzo smaczne jedzenie z grilla i nie tylko. Nieopodal powstał bar rybny także ze smakowitymi potrawami.

● **Park Grabina** – o powierzchni 24 ha. To pozostałość zwartych obszarów leśnych występujących niegdyś w Dolinie Brdy. Otacza Koronowo od południowego zachodu skąd roztacza się rozległy widok na leżące u podnóża miasto. Nazwa pochodzi od lasów grabowych porastających wzgórza. Strome zbocza przecinane są głębokimi jarami. Najwyższe wzgórza to: Grabina - 109 m, Wzgórze Łokietka - 107 m, Wzgórze św. Jana - 106 m i Szańce - 94 m.

● **Kolegiata Koronowska** – Budowę rozpoczęli cystersi w 1289 r. Początkowo gotycka na przełomie XVII i XVIII w. miała miejsce przebudowa wnętrza na styl barokowy. W dolnej części ołtarza figury aniołów uwidocznione na jednym z dzieł Leona Wyczółkowskiego. Po kasacji zakonu w budynkach klasztoru powstało więzienie, które istnieje do dziś.

● **Kościół w Byszewie** – Wybudowany przez cystersów, którzy osiedli najpierw w Byszewie, a dopiero później przenieśli się do Koronowa. W obecnej postaci bogaty barokowo-rokokowy wystrój. W ołtarzu głównym cudowny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w srebrnych koronach, w pierwotnej postaci (przed renowacjami w różnych wiekach) znany już w XIII w.

● **Zamek Nowy Jasiniec** w latach 1309-1454 pozostawał w rękach Krzyżaków. Zachowane mury kamiennie-ceglane z końca XIV. W jeziorze, nad którym położony jest zamek, odkryto znaleziska średniowiecznych militariów oraz elementy wystroju zamku. W pobliżu grodzisko wczesnośredniowieczne z zespołem 12 zabytkowych dębów i dwóch lip („Gaj Wyczółkowski”)

● **Wiadukt „Doner”** – malowniczy, 30-metrowy kamienny wiadukt (na trasie Koronowo-Tuchola), zbudowany około 1909 r., przypominający swoim kształtem akwedukt rzymski.

Trasa rowerowa 2. Szczęśliwa Dolina - Szlakiem zwiniętych torów. Długość trasy 33 km.

Wyjazd z bazy w kierunku Koronowa. Krótkie zwiedzanie kirkutu – cmentarza społeczności żydowskiej. Dojazd do rynku koronowskiego, krótki przejazd przez miasteczko w kierunku kolegiaty. Zwiedzanie kolegiaty i rzut oka na klasztor pocysterski (obecnie więzienie). Przejazd przez „Grabinę” dawny park miejski. Dojazd do najwyższego w Europie mostu kolei wąskotorowej. Przejazd „szlakiem zwiniętych torów” do stadniny Gościeradz. Odpoczynek w stadninie. Przejazd przez most na Brdzie w kierunku elektrowni Samociążek. Zwiedzanie elektrowni. Udajemy się przez lasy wzdłuż zalewu do tzw. wyspy. Następnie do byłego pasa startowego i od mostu w Wilczym Gardle. Powrót do Bazy Pieczyńska.

TRASY MOTOCYKLOWE

Trasa motocyklowa 1. Gotyk na dotyk. Trasa do Torunia o długości 152 km.

Przejazd do Torunia wyznaczoną trasą zgodnie z mapką dostarczoną przez organizatorów. W Toruniu około 3-godzinna tura po mieście z przewodnikiem w formie interaktywnej wyprawy w czasy średniowiecza. Spotkanie z przewodnikiem przy Centrum Sztuki Współczesnej (przy wejściu do podziemnego parkingu). Program zwiedzania jak dla grup autokarowych (opisano powyżej – Trasa 1). Po zwiedzaniu odpocznym na Starym Mieście ok. 1 godziny. W tym czasie możliwość zakupu słynnych toruńskich pierników lub spędzenie mile czasu w jednym ze znanych lokali toruńskich. Powrót wyznaczoną trasą z Torunia w kierunku Unisławia. Dojazd do Ostromecka. Krótkie zwiedzania pałacu i parku. Powrót Pradolina Wisły przez Strzelce Dolne – wieś słynącą z produkcji powideł metodą naturalną (w kotłach na wolnym powietrzu). Możliwość zakupu tego specjału.

Trasa motocyklowa 2. Cisową drogą do miasta zakochanych. Trasa Wierzchlas – Chełmno o długości 110 km.

Przejazd wyznaczoną trasą zgodnie z mapką w kierunku Wierzchlasu. Zwiedzanie rezerwatu „Cisy Staropolskie”. Przejazd w kierunku Chełmna. Zwiedzanie Chełmna – pięknego miasta położonego na skarpie Wisły (w jednym z kościołów znajdują się relikwie patrona zakochanych św. Walentego). Odpoczynek – polecamy zaglądnąć do „Karczmy Chełmińskiej”. Przejazd wyznaczoną trasą do Bazy Pieczyńska.

Opracował: **Janusz Flies**

Nadleśnictwo Tuchola

usytuowane jest w północno – zachodniej części obszaru działania Regionalnej Dyrekcji LP w Toruniu. Osią obszaru jest rzeka Brda, zaś centralnym punktem miasto Tuchola. Siedziba nadleśnictwa znajduje się w miejscowości Gołąbek, 7 km od Tucholi. Nadleśnictwo składa się z dwóch obrębów leśnych Świt i Zalesie, o ogólnej powierzchni 15 067 ha. Dzieli się na 13 leśnictw.

Najważniejszymi elementami hydrologicznymi obszaru nadleśnictwa są rzeki, głównie Brda i jej dopływy, oraz jeziora i bagna rozsiane po całym zasięgu terytorialnym. Brda stanowi oś hydrologiczną nadleśnictwa, a wody do niej odprowadzają: Bielska Struga, Ruda (w swoim górnym biegu nazywana Stażką), Szumionka i Kicz. Zlewnia Wdy obejmuje północno-wschodnią część obrębu Zalesie. Występujące jeziora ze względu na pochodzenie można podzielić na wytopiskowe, w dolinach wód roztopowych i obniżeniach polodowcowych oraz rynnowe. W sumie jest ich 23, a największe są jeziora rynnowe: Szpitalne, Gwiazda, Wielkie Cekcyńskie, Drzycimskie, Okierskie, Okonińskie i Żalno.

Najważniejszym i zdecydowanie dominującym gatunkiem tworzącym drzewostany jest sosna, która zajmuje 95,0% powierzchni. Poza sosną istotną powierzchnię zajmują drzewostany z panującym dębem (1,7%), brzozą (1,6%) i olchą (1,0%). W nadleśnictwie zlokalizowane są trzy rezerваты przyrody objęte ochroną częściową. Dwa z nich – „Dolina Rzeki Brdy” (1349 ha) i „Bagna Nad Stażką” (469 ha) – położone są tylko w części na gruntach zarządzanych przez Nadleśnictwo Tuchola. Rezerwat „Źródła Rzeki Stażki” (250 ha) położony jest w całości na terenie nadleśnictwa.

BAZA noclegowa OKONINY

Współrzędne bazy:
N 53° 41' 15", E 18° 05' 42"

Okoniny Nadjeziorne to malowniczo położona miejscowość w centrum Borów Tucholskich nad jeziorem Okonińskim o długości 6,5 km i powierzchni 110 ha. Jest tu kilka ośrodków wczasowych

BAZA OKONINY

Nadleśnictwo Tuchola

Gołąbek 4, 89-511 Cekcyn, tel. 52 334 80 05

Koordinator: Mariusz Woźniak, kom. 600 328 918

oraz domki letniskowe. Turyści bardzo sobie cenią pobyt w Okoninach; czysta woda w jeziorze, sporo lasów w okolicy a przede wszystkim „święty spokój”.

Zakwaterowanie w kompleksie wypoczynkowym Zacisze-Borowiak posiadającym odpowiednią infrastrukturę by gościć uczestników rajdu. Po powrocie z tras chętni nieodpłatnie mogą korzystać z boisk oraz sprzętu sportowego będącego na wyposażeniu ośrodka (rowery, sprzęt pływający). Dla rajdowiczów przygotowano cztery trasy.

Trasa 1. Spływ kajakowy Brdą na trasie Woziwoda – Świt. Długość spływu 32 km, czas 6 godz.

Brdą, zaliczana do najpiękniejszych szlaków wodnych w Polsce, jest lewym dopływem Wisły. Jej długości wynosi 238 km, zaś powierzchnia dorzecza 4817 km kwadr. Brda posiada 43 bezpośrednie dopływy i przecina w swym biegu liczne jeziora.

Spływ kajakowy przebiega w rezerwacie Doliny Rzeki Brdy. Rezerwat został utworzony w 1994 r. Zajmuje 1681 ha i jest największy w Borach Tucholskich. Jest to rezerwat częściowy o charakterze krajobrazowym, największą atrakcją jest

Koordinator
Mariusz Woźniak

sama rzeka. Brda ze względu na wartki nurt jest zaliczana do rzek górskich, rozcina głęboką doliną pola piasków sandrowych. Linia nurtu kształtuje się swobodnie, woda podmywa brzozy i powoduje przewracanie drzew. Wywroty przegradzające koryto, meandry, wyspy, starorzecza, głazowiska, strome skarpy, urwiska, to dodatkowe walory krajobrazowe i atrakcja spływu kajakowego.

Wybrana trasa to jeden z najbardziej malowniczych odcinków Brdy, gwarantuje niezapomniane wrażenia ze spływu dziką, meandrującą rzeką. Jest to propozycja dla osób, które posiadają podstawowe umiejętności kajakarskie.

Autobus zawiezie uczestników wycieczki do miejscowości Woziwoda, skąd rozpoczyna się spływ. Przerwa dla rozprostowania kości przewidziana jest na polu namiotowym w Gołąbku. Impreza kończy się w miejscowości Świt, gdzie będzie czekał autobus.

Spływ kajakowy to atrakcja dla wielu ...
Fot. Waldemar Wencel

Trasa 2. Spływ Wielkim Kanałem Brdy na odcinku Rytel Most – Barłogi. Długość trasy 15 km, czas 6 godz.

Wielki i Mały Kanał Brdy zbudowano w latach 1842-49. Do końca lat 70. XX w. nawadniał on łąki Borów Tucholskich tak zwane rezlonki. A wszystko to, jak głosi legenda, za sprawą króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III. W 1807 r. miał on bowiem znaleźć schronienie w osadzie Königs Orts (dzisiejszy Konigort). Ubodzy mieszkańcy tych okolic nie uprawiali ziemi. Zajmowali się jedynie zbieractwem runa leśnego, bartnictwem lub wypalaniem smoły. Król w podziękowaniu za schronienie miał obiecać, że doprowadzi do polepszenia ich warunków życia. Dopiero po 30 latach zdecydował się podjąć takie wyzwanie. Wpłynęła na to zapewne konieczność produkcji coraz większej ilości siana na potrzeby pruskiej kawalerii. Zapadła decyzja. Budowa rozpoczęła się w dzisiejszym Myłofie, na 138 kilometrze biegu Brdy. Zapora miała wówczas dwa jazy i spiętrzala wody na wysokość 12 m.

Wielki Kanał Brdy (WKB) to nic innego jak rów o długości ponad 20 km. Ma stałą szerokość 16 m przy dnie i 20 m w koronie wałów. Jego głębokość miała być stała i wynosić 1,5 m. O wielkich umiejętnościach projektantów świadczyć może fakt, iż wytyczona trasa WKB zaledwie w jednej trzeciej swojej długości znajduje się w nasypie. Nie tylko kanał jest cudem techniki, ale także sposób wykonania i pomysły budowniczych. Wzorując się na architekturze rzymskiej, aby zachować odpowiedni spadek na kanale, wybudowany został akwedukt w Fojutowie. Jego długość wynosi 75 m. Płyń pod nim Czerska Struga. Zakończeniem WKB jest tzw. Basen Barłogi. I tutaj też swoje ujście ma Mały Kanał Brdy, który biegnie do kompleksu łąkowego Zielona Łąka. Systemy nawadniające kompleksy łąk w Borach Tucholskich miały pierwotnie prowadzić do miejscowości Tleń, gdzie łączyłyby się z rzeką Wdą. Ostatecznie zaniechano tej inwestycji z nieznanых przyczyn prawdopodobnie zdecydowały wysokie koszty (wg *Wielki i Mały Kanał Brdy* autorstwa Piotra Bieska, Jarosława Ellwarta, Mirosławy Stelmazyskiej i Waldemara Wencla).

Trasa spływu kajakowego jest łatwa, w sam raz dla osób, które rozpoczynają przygodę z wiosłami. Nie powinna przysporzyć trudności nawet dzieciom lub osobom w więcej niż średnim wieku. Autobus zawozi uczestników spływu do miejscowości Rytel, gdzie rozpoczynamy naszą przygodę. Po 10 km dopływamy do miejscowości Fojutowo, tam znajduje się wspomniany, najdłuższy w Polsce akwedukt. Tu będzie czas na odpoczynek i zwiedzenie budowli.

Po przerwie kontynuujemy spływ kajakami. Po sześciu kilometrach kończymy wycieczkę w miejscowości Barłogi, skąd do Bazy wrócimy autobusem.

Trasa 3. Borowiacki Triathlon

Przepłynięcie jeziora Okonińskiego kajakami, przejazd rowerowy do miejscowości Gołębek, zwiedzanie leśnej ścieżki dydaktycznej.

Całość trasy przebiega przez tereny leśne zarządzane przez Nadleśnictwo Tuchola. Uczestnicy są dzieleni na dwie grupy.

GRUPA I

Przygodę rozpoczyna wsiadając do kajaków na terenie bazy. Pierwszy odcinek to przepłynięcie jeziora Okonińskiego. Do pokonania mamy około czterech kilometrów, co powinno zająć półtorej godziny. Jezioro Okonińskie to wąski zbiornik rynnowy położony pośród pól i lasów. W jeziorze jest bardzo czysta woda, można tu spotkać wiele gatunków ptaków. Maksymalna głębokość Okonińskiego wynosi 24 m.

Po dopłynięciu do końca jeziora, po krótkim odpoczynku przesiadamy się na czekające już na nas rowery i rozpoczynamy drugi etap wędrowki na odcinku 11 km drogą gruntową. Po drodze mijamy leśne lotnisko, przejeżdżamy przez tereny, na których działał oddział Armii Krajowej „Jedliny 102”. W jego skład wchodził Cichociemni z Anglii zrzucający tu na spadochronach. Przejeżdżamy przez małą malowniczo położoną borowiacką wieś Kowalskie Błota. Następnie docieramy do miejscowości Gołębek, gdzie zlokalizowana jest siedziba Nadleśnictwa Tuchola. Następnym punktem programu jest krótki odpoczynek, po którym rajdowicze zostaną oddani w delikatne, aczkolwiek fachowe ręce osoby odpowiedzialnej za edukację przyrodniczo-leśną i zwiedzą atrakcyjną ścieżkę przyrodniczo-dydaktyczną „Jelenia Wyspa”.

Ścieżka została założona w 1995 r., a jej długość wynosi 3,5 km. Czas zwi-

foto **ŻART**

*Tak mi dobrze
z oczu patrzy...*

Fot. Karol Bocian

dzania zależy o inwencji prowadzącego i cierpliwości słuchaczy i nie powinien przekroczyć trzech godzin. Jelenia Wyspa - prezentuje charakterystyczne zbiorowiska roślinne występujące na terenie Borów Tucholskich oraz niektóre zagadnienia z zakresu ochrony przyrody i prowadzenia gospodarki leśnej. Wejście na ścieżkę znajduje się w miejscowości Gołąbek. Trasa biegnie wzdłuż urokliwej rzeki Stążki, obok dobrze zachowanych torfowisk, a także charakterystycznym dla Borów Tucholskich borem sosnowym. Na trasie jest rozmieszczonych 10 przystanków. Dla uatrakcyjnienia zwiedzania ścieżki wybudowano szereg urządzeń, między innymi: punkt widokowy - wieżę usytuowaną przy największym torfowisku niskim w Borach Tucholskich, z której można podglądać przyrodę, platformę drewnianą udostępniającą torfowisko wysokie oraz dwa drewniane mostki przez rzekę Stążkę. Po zakończeniu zwiedzania powrót do Bazy autobusem.

Park Dendrologiczny „Nad Stążką” spełnia funkcję powierzchni dydaktycznej i obejmuje malowniczo rozciągnięty nad rzeką Stążką bogaty w gatunki ponad 100-letni drzewostan. W 1996 r. na 2,61 ha zinwentaryzowano 57 gatunków drzew i krzewów. Obecnie powierzchnia parku wynosi 2,65 ha i występuje na niej ponad 150 gatunków drzew i krzewów. Wytyczone alejki, ustawione plotki, tabliczki z nazwami gatunkowymi, przejście pomostem nad terenem zabagnionym, a także licznie rozmieszczone ławki umożliwiają edukację i miłe spędzenie czasu. Nad stawem w parku przygotowano punkt widokowy wraz z tablicą poglądową na temat małej retencji. Spacer w parku dendrologicznym „Nad Stążką” może być wspianą lekcją botaniki.

„Letnia Klasa” to obiekt znajdują-

Na ścieżce „Jelenia wyspa”. Fot. Tadeusz Chrzanowski

Torfowisko wysokie. Fot. Tadeusz Chrzanowski

cy się w pobliżu siedziby Nadleśnictwa Tuchola Gołąbku, na terenie Parku Dendrologicznego „Nad Stążką”. Jest to drewniany budynek, w którym grupy uczestniczące w edukacji leśnej mogą kontynuować zajęcia kameralne. Dzięki kombinacji zajęć terenowych i klasowych korzystające z edukacji osoby mogą łatwiej przyswoić i utrwalić zdobytą w terenie wiedzę. Letnią Klasę wykorzystujemy również jako miejsce wystaw pokonkursowych. Jest ona wyposażona w stoły i ławki i może pomieścić do 24 osób.

GRUPA II

Uczestnicy drugiej grupy przemierzają opisaną powyżej trasę „triathlonu” w przeciwnym kierunku. Wyjeżdżają do Gołąbka autobusem i tam w pierwszej kolejności zwiedzają ścieżkę przy-

rodniczo-dydaktyczną Jelenia Wyspa, następnie wsiadają na rowery, którymi przyjechała już grupa I i pedałują w kierunku jeziora Okonińskiego, na końcu którego czekają kajaki. Następnie kajakami dopływają do Bazy w Okoninach.

Trasa nr 4. Okoniny – Tuchola – Piekietko w Świecie. Wycieczka autokarowo-pieszna rajd wzdłuż Brdy.

Wyjeżdżamy z Bazy Okoniny autobusem do Tucholi i tam zwiedzamy miasto i Muzeum Borów Tucholskich

Tuchola jest miastem z ponad siedemsetletnią tradycją, w 2004 r. liczyła 13 097 mieszkańców. Jest nie kwestionowaną stolicą Borów, stanowi o tym zarówno jej wielkość jak i położenie. Pierwsze wzmianki o mieście pochodzą z XIII w. Dokładnie w 1287 r. był wyświę-

cany tutaj kościół, konsekracji dokonał biskup gnieźnieński Jakub Świnka, zaś założycielem miasta miał być Sambor - książę gdański lub Mściwój II. W roku 1330 Tuchola stała się siedzibą komtura, zaś 22 lipca 1346 r. wielki mistrz Zakonu Krzyżackiego nadał miastu przywilej prawa chełmińskiego (prawa miejskie). Był już wtedy w Tucholi Zamek Murowany. Podczas bitwy pod Grunwaldem dwa nagie miecze, które podarował wielki mistrz krzyżacki Ulrich von Jungingen królowi polskiemu Władysławowi Jagielle pochodziły z Tucholi! Posłańcem był komtur Tucholski Heirich von Schwelborn. W roku 1410 miasto i zamek kilkakrotnie przechodziło z rąk krzyżackich do polskich i odwrotnie. Na mocy II pokoju toruńskiego Tuchola we-

szła w skład Prus Królewskich i stała się siedzibą powiatu. Był to okres największej prosperity miasta, kwitło rzemiosło oraz handel.

Potop szwedzki zapoczątkował upadek miasta, przypieczętował to wieki później pożar w 1685 r. W okresie zaborów, pod panowaniem pruskim, powoli wzrastało znaczenie miasta. Na początku XIX w. stało się znaczącym centrum przemysłu tkackiego. W 1914 r. został założony niemiecki obóz jeniecki, później używany przez Polaków dla jeńców sowieckich z wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. Zgodnie z ustaleniami Traktatu Wersalskiego Tuchola wróciła do Polski, 29 stycznia 1920 r. wkroczyło do miasta Wojsko Polskie generała Hallera i przywrócono polską administrację. Druga

wojna światowa dla Tucholi rozpoczęła się 2 września 1939. W dniach 24 października - 10 listopada 1939 r. Niemcy rozstrzelali w Tucholi 325 Polaków, głównie przedstawicieli lokalnej inteligencji, duchowieństwa, ziemiaństwa i działaczy niepodległościowych, w tym sześciu leśników z okolicznych nadleśnictw: Sarnia Góra, Trzebciny, Wierzchlas i Woziwoda.

Obecnie w Tucholi znajduje się kilka znaczących zabytków architektury: dzielnica starego miasta (pierwotny układ z XIV i XV w.), fragmenty murów miejskich z XIV i XV w., cmentarze: parafialny, jeńców wojennych 1914-18, jeńców wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. i pomnik pomordowanych w Rudzkim Moście.

Po zwiedzeniu miasta i Muzeum Borów Tucholskich uczestnicy wycieczki dzielą się na dwie grupy.

GRUPA I „AKTYWNA”

Grupa wyrusza autokarem do miejscowości Świt - jest tam most na Brdzie, w sercu rezerwatu przyrody „Dolina Rzeki Brdy”. Rosną tam siedemsetletnie, pomnikowe dęby o obwodzie 251-446 cm i stąd zaczyna się rajd pieszy wzdłuż Brdy do miejscowości Piła-Młyn. To bardzo atrakcyjna krajobrazowo oraz przyrodniczo trasa przez uroczysko Piekło z zespołem głazów narzutowych przechodzących przez koryto rzeki, na którym tworzy się bystrzyna, widać liczne wiry. Jest to jedna z najtrudniejszych przeszkód na trasie spływu kajakowego. Szlak pieszy wiedzie wąskimi ścieżkami wzdłuż skarp nad Brdą. W dolinie rzeki występują bogate siedliska przyrodnicze - piękne starodrzewy, sporo drzew pomnikowych głównie dębów, lip i sosen. Marsz o długości około 10 km. Czas potrzebny na przejście to około 4 godzin. Powrót do Bazy autobusem.

GRUPA II „SPOKOJNA”

Po zwiedzeniu muzeum spotkanie z dyrekcją Tucholskiego Parku Krajobrazowego, przedstawienie specyfiki działania. Kolejny punkt programu to przerwa na tucholskim rynku. Następnie zwiedzanie Zespołu Szkół Leśnych w Tucholi. To szkoła założona w 1965 r. decyzją Ministerstwa Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego. Zwiedzanie szkoły i spotkanie z dyrekcją oraz przedstawicielami grona pedagogicznego. Zaznajomienie uczestników wycieczki ze sposobem kształcenia leśników. Powrót autobusem do Bazy w Okoninach.

Opracował:
Mariusz Woźniak

Nadleśnictwo Osie

obejmuje interesujące krajobrazowo i cenne przyrodniczo tereny o pow. 18,3 tys. ha położone w dorzeczu Wisły i jej lewego dopływu – Wdy zwanej również Czarną Wodą. Dziewicza przyroda, duża ilość szlaków turystycznych, jezior – w tym śródleśnych, rozbudowana baza noclegowa, bogactwo grzybów, jagód i ryb sprawiają, iż już od lat trzydziestych ubiegłego wieku przyjeżdżają tu turyści spragnieni ciszy, bezpośredniego kontaktu z naturą i aktywnego wypoczynku.

Flora obszaru nadleśnictwa bogata jest w gatunki reliktowe, świadczące o wysokim stopniu naturalności szaty roślinnej. Najstarszymi jej składnikami są gatunki arktyczno-alpejskie, borealno-alpejskie i borealne. Niezwykłym bogactwem gatunkowym zaskakują szczególnie porosty. Niektóre z nich należą do gatunków w Polsce zagrożonych lub wymierających np. objęte ochroną brodaczkowate oraz granicznik płucnik. Liczną grupę kręgowców stanowią ptaki, w tym wiele rzadkich gatunków np. bocian czarny, brodziec krwawodzioby, bielik, rybołów, błotniak stawowy, żuraw, czapla siwa, zimorodek.

Specyficzny jest skład gatunkowy drzewostanów. Przeważa w nich sosna, obejmująca 93 % powierzchni, domieszkę stanowi głównie dąb (2,4 %), brzoza (2,2 %), olcha (0,9 %) oraz świerk (0,5 %). Przeciętny wiek drzewostanów wynosi 67 lat, zaś zasobność – 256 m sześć./ha. Około 80 % siedlisk nadleśnictwa stanowią siedliska borowe.

Unikalne zbiorowiska przyrodnicze są chronione w rezerwatach przyrody. Na terenie nadleśnictwa utworzono ich sześć. Zbiorowiska wodno-torfowiskowe chronione są także na terenie 27 użytków ekologicznych na 220 ha.

Dla wygody turystów wyznaczono i urządzono miejsca biwakowe, głównie nad jeziorami – Radodzież i Rybno, a także ponad 30 śródleśnych parkingów. Interesująca jest Leśna Ścieżka Dydaktyczna „Zatok”, która ukazuje ciekawe krajobrazowo fragmenty nadleśnictwa, przybliża pracę leśnika i prezentuje elementy zrównoważonej gospodarki leśnej. Ścieżka ta jest jedną z pierwszych, jakie powstały w Lasach Państwowych.

BAZA TLEŃ

Nadleśnictwa: Dąbrowa, Osie i Trzebciny

Koordynatorzy:

Joanna Bock, kom. 784 058 817

Dawid Warzyński, kom. 600 857 145

Karol Pawlicki, kom. 600 453 665

Koordynator
Joanna Bock

Koordynator
Dawid Warzyński

Koordynator
Karol Pawlicki

BAZA noclegowa TLEŃ

Współrzędne bazy:
N 53° 37' 1,5", E 18° 16' 19"

Tleń to miejscowość turystyczna nad rzeką Wdą, w województwie kujawsko-pomorskim, powiat Świecie, gmina Osie. Przez wieś przebiega trasa Tuchola - Warlubie oraz linia kolejowa Laskowice Pomorskie - Czersk. Leży na terenie Wdeckiego Parku Krajobrazowego. Dawny kurort wypoczynkowy odzyskuje swo-

ją świetność i staje się ciekawą alternatywą dla osób szukających czegoś więcej niż głuszy lasu. Infrastruktura Tlenia to kilka ośrodków wypoczynkowych o zróżnicowanym standardzie, kempingi, pola namiotowe, wypożyczalnia sprzętu wodnego, sklepy spożywcze, bary i kawiarnie.

Nasi Rajdowicze nocować będą w 9 ośrodkach wypoczynkowych: Perła, Jasny Dom, Pensjonacie p. Piotrowskich, Beniovita, Promyk, Le Qattro, Prochem, PTTK Szlak Brdy i Elektromontaż. Wszystkie ośrodki położone są w bliskim sąsiedztwie. Wyżywienie dla całej bazy zapewniać będzie Ośrodek Perła. Wieczorne spotkania integracyjne, z licznymi atrakcjami, organizowane będą na terenie Ośrodka Perła-Polana nad Wdą. W ofercie Bazy Tleń przygotowano 12 pakietów złożonych z 8 tras.

Nad Zalewem Żurskim. Fot. Nadleśnictwo Dąbrowa

Trasa nr 1. Czarna Woda. *Spływ kajakowy Wdą na trasie Tleń-Błędno-Stara Rzeka-Tleń. Długość 20 km, czas spływu ogółem 8 godz.*

Trasa spływu wiedzie najciekawszym przyrodniczo i krajobrazowo odcinkiem Wdy zwanej Czarną Wodą. Początek trasy w osadzie Błędno, gdzie do 1968 r. miało siedzibę nadleśnictwo. Po kilkuset metrach wpływamy w granice Wdeckiego Parku Krajobrazowego utworzonego w 1993 r. w celu ochrony wybitnych walorów krajobrazowych południowo-wschodniej części Borów Tucholskich oraz doliny Wdy, drugiej, co do wielkości rzeki w Borach Tucholskich. Liczne meandry oraz ścięte przez bobry drzewa sprawiają, że mimo niezbyt wartkiego nurtu kajakarze mają co robić. Po drodze stary most wysadzony w 1945 r. przez Niemców. W połowie drogi wieś Stara Rzeka z klasyczną zabudową wsi kociewskich. Ostatnie kilometry spływu odbywają się na zwolnionym biegu rzeki przechodzącej płynnie w Zalew Żurski.

Trasa nr 2. Stara Rzeka. *Nordic walking, marsz (10 km) i spływ kajakowy (łatwy) na trasie Tleń - Stara Rzeka - Tleń (7 km). Czas całej eskapady 5-6 godz.*

Prawym brzegiem doliny rzeki Wdy wędrujemy w tunelu okazałych drzew tworzących grąd zboczowy. Z lewej strony podziwiamy panoramę górnej części Zbiornika Żurskiego. Po drodze mijamy źródłisko zwane Piekelnym Źródłem, później zabudowania osady Piekło. Dalej trasa wiedzie stromym podejściem, aż do pomnikowego dębu. Następnie dochodzimy do skrzyżowania tras nordic walking (czarny i zielony szlak) i skręcamy w lewo (na północ). Kierując się w stronę wsi Stara Rzeka, trzymamy się lewej krawędzi doliny Wdy. Z lewej strony mijamy stary, nieczynny już cmentarz ewangelicki. Starym szlakiem docieramy do niewielkiej doliny, przechodzimy przez groblę na strumyku i nieco dalej wchodzimy na drogę z Osia do Starej Rzeki. Skręcając w lewo schodzimy w głąb doliny, aż do mostu drogowego na Wdzie. Po lewej stronie mamy miejsce postoju kajaków, a tuż za mostem głaz narzutowy i krzyż. To kapliczka św. Huberta ufundowana przez leśników i myśliwych z Borów Tucholskich. Naprzeciwko kapliczki, możemy zobaczyć też ogromny dąb leżący w poprzek rzeki. Od lat stanowi on niezwykłą, legendarną już atrakcję dla uczestników spływów kajakowych. Tutaj przesiadamy się do kajaków i swobodnie spływając podziwiamy przebytą wcześniej trasę, tym razem drogą wodną.

Zbiornik Jabłonowiec. Fot. Tadeusz Chrzanowski

Spływ kajakiem. Fot. Waldemar Wencel

Daniel. Fot. Mateusz Stopiński

Trasa nr 3. Na tropie danieli. Szlak pieszy na trasie: Tleń – Dąbrowa – Czersk Świecki – Kwiatki. Długość trasy 12 km, do pokonania w około 7 godz.

Trasa ukazywać ma charakterystyczne aspekty działalności gospodarczo-ochronnej leśników w Nadleśnictwie Dąbrowa. Prowadzi malowniczymi dolinami cieków wodnych Sinowa i Krępa urozmaicającymi obszar królestwa sosny, ukształtowanego po największej na niżu gradacji strzygoni choinówki w latach dwudziestych XX w. W terenie tym bytuje największa wolnożyjąca populacja daniela w Polsce. Wędrując, na trasie będzie można zobaczyć efekt działania w zakresie małej retencji, pracę maszyn wielooperacyjnych do pozyskania drewna, parkingi leśne. W trakcie przemarszu przewidziano piknik leśny. Powrót do Bazy autobusem szynowym Arriva.

Trasa nr 4. Piękno Nadwiślańskiej Krainy. Wycieczka autokarowa na trasie: Tleń – Przechowo – Topolno – Gruczno – Chrystkowo – Tleń (70 km, 7 godz.)

Trasa przygotowana przez pracowników Nadleśnictwa Dąbrowa we współpracy z Zespołem Parków Krajobrazowych Chelmińskiego i Nadwiślańskiego. W trakcie objazdu będzie można zwiedzić zakłady celulozowe Mondi S.A. w Świeciu i zapoznać się z technologią produkcji, dalej Topolno - pozostałości grodzów obronnych, w tym średniowieczne grodzisko „Talerzyk” pochodzące z XI w., z punktem widokowym na dolinę Wisły, następnie tablice wysokiej wody w Grabowie k. Topolna, wskazujące poziom Wisły osiągnięty podczas powodzi w roku 1888, pomnik przyrody nieożywionej - Źródło św. Rocha, barokowy kościół z lat 1681-83, zabytkowe zagrody w Topolinku, Gruczno - grodzisko wczesnośredniowieczne na Górze św. Jana. Zwiedzimy też zabytkowy młyn z kolek-

cją starych odmian gatunków zbóż. Jest to obiekt z 1888 r. napędzany niegdyś turbiną wodną, którą w połowie XX w. zastąpiły silniki elektryczne. Od 2001 r. obiekt jest własnością Towarzystwa Przyjaciół Dolnej Wisły. Przy młynie założona została pokazowa kolekcja starych odmian zbóż uprawianych dawniej na terenie dolnej Wisły.

Kolejne punkty na trasie wycieczki to rezerwat „Ostnicowe Parowy Gruczna” z rzadko spotykanym w Polsce gatunkiem trawy Ostnicą Jana, Chrystkowo z zagrodą osadników holenderskich (mennonitów) z 1770 r. Jest to obecnie Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny Zespołu Parków Krajobrazowych. Przy chacie odtworzono suszarnię i przechowalnię owoców oraz założono kolekcję i szkółkę starych odmian drzew owocowych,

przede wszystkim jabłoni i śliw. Spotkanie w Ośrodku Edukacji połączone będzie z degustacją potraw.

Trasa nr 5. Nad Dolną Wisłą też są góry. Wycieczka autokarowo-piesza na trasie: Tleń – Świecie - Czarcie Góry – Sartowice – Grabowiec (ew. Grudziądz) – Tleń. Marsz około 10 km. Czas całej wycieczki 7 godz.

Trasa przygotowana przez pracowników Nadleśnictwa Dąbrowa we współpracy z Zespołem Parków Krajobrazowych Chelmińskiego i Nadwiślańskiego. Urozmaicona krajobrazowo trasa wzdłuż skarpy nadwiślańskiej. Początek trasy w Świeciu, koniec na parkingu ścieżki dydaktycznej „Grabowiec”. Po drodze: „Diabelce” - punkt widokowy na nadwiślańskiej wysoczyźnie, z którego ▶

Nadleśnictwo Dąbrowa

zajmuje ponad 19 tys. ha, z tego 17,6 tys. ha stanowią lasy położone na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, w powiecie świeckim w gminach: Jeżewo, Dragacz, Świecie, Drzycim, Osie i Bukowiec oraz w granicach miasta Świecie. Nadleśnictwo dzieli się na 14 leśnictw.

Na terenie nadleśnictwa znajdują się dwa parki krajobrazowe: Wdecki i Nadwiślański oraz rezerваты przyrody: „Jezioro Fletnowskie” o pow. 25,2 ha, utworzony w celu ochrony unikalnej pod względem geomorfologicznym ryny jeziora, „Grabowiec” o pow. 27,3 ha, obejmujący grąd zboczowy z chronionymi i rzadkimi gatun-

kami roślin m. in. kruszczykiem szero-kolistnym, lilią złotogłów i wawrzynkiem wilczylika, „Ostnicowe Parowy Gruczna” o pow. 27,3 chroniący zbocza doliny Wisły z unikalną roślinnością ksero-termiczną, w tym Ostnicę Jana.

Innymi formami ochrony przyrody są użytki ekologiczne (79) oraz obiekty sieci Natura 2000: Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk „Sandr Wdy” i Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków „Bory Tucholskie” i „Dolina Dolnej Wisły”.

Na terenie Leśnictwa Grabowiec znajduje się leśna ścieżka edukacyjna, położona na skarpie nadwiślańskiej, z której rozciąga się malownicza panorama na Dolinę Wisły. Trasa biegnie wzdłuż granicy rezerwatu przyrody

Grabowiec, przy trasie krajowej nr 1.

Położenie w dużym, zwartym kompleksie leśnym, urokliwe krajobrazy, obecność jezior i nieskazitelnie czyste powietrze charakterystyczne dla Borów Tucholskich, tworzą idealne warunki do uprawiania różnego rodzaju form rekreacji i wypoczynku. W celu stworzenia turystom lepszych warunków do obcowania z przyrodą, najbardziej uczęszczane parkingi wyposażono w nowe wiaty, ławy i stoły. Nadleśnictwo dysponuje także czterema miejscami biwakowymi, z których corocznie korzystają, harcerze i grupy szkolne.

roztacza się wspaniały widok na rzekę Wisłę i wpadającą do niej Wdę. Grzbietem Diabelskich i Czarcich Gór biegnie malowniczy, ponad 10-kilometrowy szlak łączący Świecie i Sartowice. Tutejsze wzniesienia, o wysokości 60-80 metrów, to miejsce, gdzie występuje wiele ciekawych i rzadkich gatunków roślin. Wzniesienia są porośnięte przez grądy zboczowe, murawy kserotermiczne, a u podnóża też przez szuwar trzcinowy. Ponadto, okolica pozwala zainteresowanym „spotkać się” z chronionymi gatunkami zwierząt. Na szczególną uwagę zasługują zwłaszcza bezkręgowce oraz awifauna. Powstające osuwiska, pod wpływem działalności wód podpowierzchniowych i erozji rzecznej Wisły, dodają uroku tej okolicy. Najwyższym stokiem jest Czarcia Kazałnica. Liczy sobie 92 m n.p.m. Według legendy miejsce to upodobał sobie niegdyś diabeł nękający tutejszych mieszkańców.

foto **ŻART**

Młody skocz po... mleko

Fot. Tomasz Stasiak

Sartowice składają się z dwóch osad – Sartowic Dolnych i Górnych. W XI w. wzniesiono drewniany gród, przebudowany następnie przez Świętopelka II. W średniowiecznym grodzie zniszczoną przez zakon krzyżacki zlokalizowana była kaplica św. Barbary, której relikwie zrabowali najeźdźcy. W miejscu grodu do roku 1750 stał gotycki dwór, a po jego pożarze wystawiono nową kaplicę św. Barbary. W 1858 r. na nadwiślańskim wzniesieniu usytuowano obecną kaplicę. W 1770 r. odbudowano pałac, ale został on w dużym stopniu zdewastowany podczas II wojny światowej. Pomimo zniszczeń jest on dużą atrakcją okolicy. Ta klasycystyczna budowla otoczona jest sporym parkiem w stylu angielskim, który był uważany niegdyś za jeden z najciekawszych parków na Pomorzu. Znajdowała się w nim oranżeria, bażaniarnia i zwierzyńiec. Obecnie można tu zobaczyć wiele ciekawych gatunków drzew, w tym i takie, którym nadano rangę pomników przyrody. Warto zwrócić uwagę na imponujące jesiony, dęby szypułkowe, miorzab dwukłapowy, czy też daglezie zielone. Ostatnimi właścicielami Sartowic była rodzina von Schwerin. W 1944 r. jeden z jej przedstawicieli brał udział w nieudanym zamachu na Hitlera, w rezultacie czego prawie całą rodzinę została wymordowana. Imieniem von Schwerina nazwano jeden z pomnikowych dębów.

Trasa nr 6. W stadninie. Wycieczka bryczkami i pieszo na trasie: Tleń – Gródek – Bedlenki – Leosia – Gródek – Tleń. Marsz 4 km, jazda bryczką 10 km. Czas wycieczki ogółem 6 godz.

Trasa przygotowana przez pracow-

ników Nadleśnictwa Dąbrowa. Zwiedzanie najciekawszych miejsc Gminy Drzycim (kamień św. Wojciecha, elektrownia wodna Gródek, most kolejowy Leosia, Łączka Papieska, Wda, Leśnictwo Gródek). Część trasy pokonywana będzie pieszo, większość wozami konnymi. Początek i koniec trasy w Leśnictwie Gródek. Na zakończenie ognisko.

Trasa nr 7. Piękno Chełmna. Wycieczka autokarowa, całodzienna na trasie: Tleń – Chełmno – Żur – Trzebciny – Tleń.

Trasa przygotowana przez pracowników Nadleśnictwa Trzebciny. Zwiedzanie Chełmna z przewodnikiem (zespół obwarowań miejskich, Brama Grudziądzka, Brama Marseburska, Baszta Panieńska, Baszta Prochowa, ratusz, zespół klasztorny, relikwie św. Walentego).

Zespół klasztorny Sióstr Miłosierdzia w Chełmnie. Fot. Janusz Flies

Nadleśnictwo Trzebciny

obejmuje 16,6 tys. ha zwartych kompleksów leśnych. Stanowią one bardzo ciekawy, urozmaicony pod względem przyrodniczym fragment Borów Tucholskich. Wśród wielu atrakcji należy wymienić malowniczo położone wśród lasów jeziora będące ostoją ptactwa wodnego i wijące się w dolinach rzeki: Wdę wraz z dopływami Prusinką i Ryszką oraz Sobinkę, które są miejscem występowania ryb łososiowatych: pstrąga potokowego i lipienia. W lasach spotkamy daniela, jelenie, sarny, dziki, lisy, jenoty, borsuki. Okolice zbiorników wodnych, rzek i strumieni to królestwo bobra, występującego tutaj bardzo licznie.

Cały obszar nadleśnictwa objęty jest różnymi formami ochrony przyrody. Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000 obejmuje całe

Chelmno to nieduże, liczące ok. 20 tys. mieszkańców miasto, położone 40 km na północ od Torunia, nad Wisłą. Nazwa Chelmna wywodzi się ze starożytnej, pochodzącej ze starogermańskiego nazwy „Kulm”, co prawdopodobnie oznacza „wzgórze”. Choć Chelmno jest niewielkie, to jednak bogate w zabytki. Zachował się w nim średniowieczny układ urbanistyczny, pięć z siedmiu niegdyś istniejących gotyckich kościołów, biało-niebieski renesansowy ratusz, kamienice z XVIII i XIX w. oraz prawie cały obwód murów miejskich, jeden z najdłuższych w Polsce. Chelmińskie zabytki znajdują się na Europejskim Szlaku Gotyku Ceglanego - trasie turystycznej, obejmującej 31 miast z siedmiu krajów nadbałtyckich, w których można podziwiać ceglana architekturę gotycką.

Chelmno zwie się Miastem Zabytków oraz Zakochanych, ponieważ w jednym z jego kościołów – p.w. Wniebowzięcia NMP, będącym jednym z najstarszych i największych na Pomorzu, zbudowanym przez Zakon Krzyżacki – znajdują się jedyne w północnej Polsce relikwie św. Walentego.

W drodze powrotnej zwiedzenie elektrowni wodnej w Żurze oraz spacer leśną ścieżką edukacyjną Nadleśnictwa Trzebciny.

Trasa nr 8. Zatoki. Wycieczka piesza na trasie: Tleń - Zalew Żurski - Zatoka Chłop - Zatoki - Tleń. Długość trasy 9 km, czas ogółem 7 godz.

Trasa wiedzie od miejscowości Tleń poprzez żelazny most kolejowy z 1906 r. na drugą stronę Zalewu Żurskiego.

Spacerujemy wysokim brzegiem 440-hektarowego zbiornika powstałego w wyniku spiętrzenia rzeki Wdy. Po drodze możemy obserwować dobrze zachowane grądy oraz ślady działalności licznych tu bobrów. Cała ich populacja na odcinku rzeki Wdy w granicach Nadleśnictwa Osie oraz wzdłuż zalewu szacowana jest na 400 osobników. Ponadto, mamy możliwość obserwowania wielu gatunków ptactwa wodnego oraz drapieżników – kani rudej i bielika. Po drodze mijamy największą zatokę zalewu zwaną Chłopem. Następnie docieramy do punktu widokowego na Zalew Żurski. Tu dowiemy się więcej o historii zalewu i o elektryfikacji Pomorza związanej z dwiema elektrowniami wodnymi na Wdzie. Dalszy odcinek trasy wiedzie przez malownicze fragmenty starych mieszanych drzewostanów sosnowo dębowych. Poznajemy fragment leśnej ścieżki dydaktycznej „Zatoki”. Zakończenie trasy na parkingu autobusowym. Powrót autobusami do Tlenia.

Opracowali: **Joanna Bock, Karol Pawlicki, Dawid Warzyński**

Panorama Chelmna. Fot. Janusz Flies

nadleśnictwo, natomiast obszar siedliskowy Natura 2000 około 900 ha urozmaiconych krajobrazowo lasów, zarośli i łąk porastających dolinę rzeki Wdy, strugi Sobinki oraz łąk i podmokłych gruntów leśnych. Rezerwat przyrody: „Jezioro Ciche”, „Jezioro Martwe” i „Jezioro Piaseczno” chronią cenne zbiorowiska roślinne. Część obszaru nadleśnictwa leży w granicach Wdeckiego Parku Krajobrazowego oraz Śliwickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Ponadto, na terenie nadleśnictwa wyznaczono 29 użytków ekologicznych i 26 pomników przyrody, głównie sędziwych drzew.

Celem zobrazowania pracy leśników została wytyczona w terenie leśna ścieżka edukacyjna „Jezioro Wypalanki”. Na kolejnych przystankach można dowiedzieć się o budowie, hodowli, użytkowaniu i metodach ochrony lasu.

Teren nadleśnictwa zdominowany przez bory sosnowe (95,6% udziału sosny) jest bardzo atrakcyjny pod względem turystycznym i chętnie odwiedzany przez mieszkańców dużych miast. Największe nasilenie ruchu turystycznego występuje w okolicach Tlenia oraz nad jeziorem Trzebciny. Malowniczy Zalew Żurski spowodował, że otoczony lasami Tleń stał się jedną z najbardziej atrakcyjnych miejscowości w Borach Tucholskich. Wybudowane tu w okresie międzywojennym i współcześnie ośrodki wypoczynkowe oferują wiele atrakcji. Rzeka Wda, wraz z dopływami Ryszką i Prusina, oraz Zalew Żurski, jest cenionym łowiskiem dla wędkarzy. Wda to też atrakcyjny szlak kajakowy.

RAJDOWEGO *śpiewnika*

Noc czerwcową

Kiedy noc się w powietrzu zaczyna,
Wtedy noc jest jak młoda dziewczyna,
Wszystko cieszy ją i wszystko śmieszy,
Wszystko chciałaby w ręce brać,

Diabeł dużo jej daje w podarku
Gwiazd fałszywych z gwiazdnego jarmarku,
Noc te gwiazdy do uszu przymierza
I gwiazdami chciałby spać.

Ja jestem noc czerwcową
Królowa jaśminowa,
Zapatrzenie się w moje ręce,
Wsluchajcie się w śpiewny chód!

Ogniska już dogasa blask

Ogniska już dogasa blask,
braterski splećmy krąg,
w wieczornej ciszy, w świetle gwiazd
ostatni uścisk rąk.

Kto raz przyjaźni poznał moc,
nie będzie trwonić słów.
Przy innym ogniu, w inną noc
do zobaczenia znów.

BAZA ZAMRZENICA

**Nadleśnictwo Zamrzenica,
Zamrzenica 1A; 89-510 Bysław
Koordynator: Robert Piosik, kom. 602 280 504**

Zamrzenica i okolice.

Jadąc z Tucholi do Świecia drogą wojewódzką nr 240, będącą częścią popularnej trasy turystycznej z południa Polski nad środkowy Bałtyk (trasa Łódź – Toruń – Chojnice – Koszalin lub Słupsk/Ustka), przejeżdżamy przez tereny Zamrzenicy. Obszar nadleśnictwa położony jest pomiędzy Tucholą, Sępólnem Krajeńskim, Koronowem i Świeciem; rozciąga się na przestrzeni ok. 45 km w kierunku wschód-zachód oraz ok. 25 km w kierunku północ-południe. Oś północ-południe wyznacza linia kolejowa Bydgoszcz- Kościerzyna-Gdynia, stanowiąca fragment słynnej przedwojennej „magistrali węglowej”, łączącej Śląsk z portem morskim w Gdyni (wybudowana w latach 1925 – 1933). Oś wschód – zachód wyznacza, oprócz opisanej drogi nr 240, nieczynna już linia

kolejowa Świecie – Złotów z 1909 roku. Lasy nadleśnictwa położone są na południowym skraju kompleksu Borów Tucholskich. Mamy tutaj trzy obręby leśne: Świekatówko, Wierzchlas i Zamrzenica, będące niegdyś małymi nadleśnictwami.

Siedziba nadleśnictwa znajduje się w Zamrzenicy, niewielkiej osadzie, położonej wśród lasów, nad strugą Zamrzonką, u jej ujścia do Zalewu Koronowskiego. Początki istnienia osady datuje się na rok 1408, z którego pochodzi notatka komturów krzyżackich na temat brodów na rzece Brdzie i Ka-

**Koordynator
Robert Piosik**

mionce w pobliżu osady Sammernicz. Przez wieki rytm życia Zamrzenicy nadawał młyn wodny, będący podstawą jej istnienia. Niedawno jeszcze, wydobyte zostały ze strugi dwa młyńskie kamienie z XIX wieku.

Tak jak niegdyś przy młynie, tak teraz życie osady skupione jest wokół nadleśnictwa, które w 2000 roku obchodziło 100-lecie istnienia. Zamrzenica położona jest w miejscu, gdzie do spiętrzonych w latach 60. XX w. wód Brdy wpływa rzeka Kamionka. Miejsce to nosi miano Nogawicy i jest uważane za początek Zalewu Koronowskiego. W tym miejscu, w widłach Brdy i Kamionki zlokalizowany jest ośrodek PTTK.

Zalew jest jednym z największych zbiorników wodnych północnej Polski. Powstał na początku lat 60. ubiegłego wieku jako sztuczny zbiornik zalewowy, po wybudowaniu zapory w Pieczy-skach, koło Koronowa. Długość – ok. 36 km, powierzchnia ok. 16 km, największa głębokość – ok. 20 m, szerokość – od 100 do 1000 m, pojemność wód - ok. 81 mln. m sześć.

Zamrzenica i okolice. Fot. Styl Beata Chojęta

Przez prawie 50 lat istnienia zbiornika, otaczająca go przyroda, przystosowała się znakomicie do dość jednak radykalnych zmian fizjograficznych, związanych z jego powstaniem. Obecnie zalew wraz z bezpośrednio otaczającymi go terenami tworzy zbiorowisko bogatych, zróżnicowanych ekosystemów, stanowiąc jednocześnie dużą atrakcję turystyczną, składającą do aktywnego wypoczynku, powiązanego ze sportami wodnymi i wędkarstwem.

Dawniej biuro nadleśnictwa mieściło się w ponad 100 letnim budynku z czerwonej cegły, mającym typowy charakter budownictwa pruskiego z końca XIX wieku, z którym kojarzy się wiele osad leśnych naszego regionu. Obecnie funkcjonuje tam kwatera myśliwska oraz mieszkanie służbowe. Biuro działa w nowym (oddanym do użytku w 1980 roku), przestronnym budynku, zajmującym centralny punkt osady. W Zamrzenicy jest jeszcze kilka obiektów, a mianowicie: leśniczówka Zamrza, 4 budynki mieszkalne, budynek warsztatowo-magazynowy oraz położony bezpośrednio nad brzegiem Zalewu Koronowskiego, ukryty wśród sosen, ośrodek wypoczynkowy „Leśne Ustronie”.

Do atrakcji Zamrzenicy, oprócz malowniczego położenia należą również: leśna ścieżka edukacyjna „Nad Zamrzonką”, kwatera myśliwska (poza polowaniami, również turystyczna) dla 12 osób, ogród dendrologiczny (nieдавно założony), kapliczka ludowa z pnia wielkiej topoli, kalendarium historyczne, plac biwakowy z drewnianymi wiatami, dęb papieski, cis 600-lecia, tablice informacyjno-edukacyjne.

BAZA noclegowa ZAMRZENICA

Współrzędne bazy:
N 53° 28' 12,36", E 17° 53' 46,608"

Baza noclegowa znajduje się tuż przy siedzibie Nadleśnictwa w Zamrzenicy. Jest to ośrodek wypoczynkowy „Leśne Ustronie”, rozlokowany w lesie, bezpośrednio nad brzegiem Zalewu Koronowskiego. Zakwaterowanie uczestników w domkach letniskowych typu Brda i Chata. Ośrodek, poza domkami, dysponuje dużą stołówką z zapleczem kuchennym, bazą sprzętu wodnego, obszerną plażą z szerokimi pomostami i kąpieliskiem oraz obiektem kawiarni z dużym tarasem, z którego rozciąga

się piękna panorama zalewu z malowniczymi zatoczkami, otoczonego lasami. W tej bazie planujemy zakwaterowanie 150 osób.

Kilka uwag organizacyjnych

Pierwszego dnia rajdu (27 maja) po południu, po zakończeniu tras rajdowych i powrocie do baz, organizujemy imprezę integracyjną przy muzyce i ognisku nieopodal siedziby Nadleśnictwa w Zamrzenicy.

Drugiego dnia (28 maja) po południu, organizujemy powtórnie spotkanie przy ognisku. Trzeciego dnia (29 maja) każdy, własnym transportem, udaje się na zakończenie rajdu do Fojutowa. Posiłki w trakcie realizacji tras rajdowych w formie tzw. suchego prowiantu będą do pobrania rano w bazie noclegowej.

Siedziba Nadleśnictwa Zamrzenica.
Fot. Adam Wenda

Nadleśnictwo Zamrzenica

Powierzchnia ogólna – 20.846 ha; pow. leśna – 19 458 ha, pow. gruntów rolnych – 574 ha; kompleksów leśnych – 183. Zasięg terytorialny – 4 powiaty, 11 gmin. Podział administracyjny – 3 obręby leśne, 18 leśnictw, w tym leśnictwo szkółkarskie. Zasoby drzewne – 5,3 mln. m³. Przeciętna zasobność drzewostanów – 280 m³/ha. Przeciętny wiek drzewostanów – 64 lata. Roczny plan pozyskania drewna – 90 tys. m³ grubizny, plus dodatkowo pozyskanie ok. 6 tys. m³ drobnicy. Pow. nadzorowanych lasów niepaństwowych – 2 569 ha. Skład gatunkowy drzewostanów: sosna – 85%, brzoza – 5%, dąb – 5%, olsza – 2%, świerk – 1%, pozostałe gatunki – 2%. Typy siedliskowe lasu: Bśw – 39,9%, BMśw – 27,5%, LMśw – 23,3%, Lśw – 4,9%, pozostałe – 4,4%. Formy ochrony przyrody: 3 rezerваты, 1 012 ha w 2 parkach krajobrazowych, 11 700 ha w 5 obszarach chronionego krajobrazu, 31 pomników przyrody, 369 użytków ekologicznych, 6 453 ha zaliczonych do obszarów Natura 2000 z dyrektywy „ptasiej”. W zasięgu administracyjnym nadleśnictwa, warto zwrócić uwagę na kilka szczególnych atrakcji. W miejscowości Wierzchlas, niedaleko od drogi wojewódzkiej nr 240, znajduje się jeden z największych w Polsce rezerwatów „Cisy Staropolskie im. Leona Wyczółkowskiego”. Odróżnia go od innych rezerwatów cisowych (jest ich w Polsce 36), przede wszystkim największa liczba tak sędziwych okazów. Najstarsze, liczą sobie ponad 500 lat. Większość ma formę drzewiastą. Cisy rosną tutaj w jednym z nielicznych już niestety, dość dobrze zachowanym fragmencie dawnej puszczy pomorskiej. Cis rośnie pod parasolem niebotycznych sosen, lip, grabów, dębów i jesionów. Wszystko to tworzy specyficzną, niepowtarzalną, monumentalną atmosferę, gdzie poczucie bliskości natury, osiąga swoje apogeum. ■

Brama do rezerwatu „Cisy w Wierzchlesie”. Fot. Adam Wenda

W zamrzenickim lesie. Fot. Robert Piosik

Toruń od strony Placu Rapackiego. Fot. Tadeusz Chrzanowski

Trasa nr 1. Toruń – Gród Kopernika. Wycieczka autokarowa.

Rano, wyjazd z bazy i przejazd autokarem do Torunia, odległego o ok. 90 km od Zamrzenicy. Czas przejazdu – ok. 1,5 godz. Na miejscu zwiedzanie miasta z przewodnikiem – ok. 3 godz. Odwiedzamy Rynek Staromiejski, ratusz, pomnik Kopernika, Dom Kopernika,

ul. Szeroką, ruiny zamku krzyżackiego, Bulwar Filadelfijski, średniowieczne kościoły, fontannę Cosmopolis, siedzibę RDLP w Toruniu. Po zwiedzaniu miasta, przewidziany jest ok. 2 godzinny czas wolny. Powrót do bazy noclegowej – ok. godz. 16.00.

Trasa nr 2. Szlakiem cisów. Wycieczka autokarowo-pieszka.

Wyjazd 27 maja, z bazy do rezerwatu cisów „Jeleniagóra”, położonego na terenie obrębu Wierchlas, bezpośrednio przy Leśnictwie Jeleniagóra. Rezerwat nosi imię nadleśniczego Kazimierza Szlachetki, zasłużonego dla wierzchleskiego leśnictwa. Tutaj zapoznajemy się krótko z biografią K. Szlachetki, następnie zwiedzamy rezerwat. Czas przewidziany na „Jeleniagórę” to ok. 30 min. Z „Jeleniejgóry”, pieszo, ruszamy leśnymi drózkami do wsi Lisiny.

W środku wsi, zatrzymujemy się przy potężnym leju, będącym śladem po wybuchu niemieckiej „Wunderwaffe” – bomby V-2. Te super nowoczesne (jak na 1945 r.) bomby rakietowe, były wystrzeliwane z pobliskiego poligonu. Następnie rzut oka na zlokalizowane przy trasie podsadzenia cisa, założone w ramach realizowanego przez Nadleśnictwo Zamrzenica, szerokiego programu restytucji cisa i zachowania puli genowej jego populacji w Wierchlesie. Kolejny etap to krótki, kilkunastominutowy odpoczynek przy jeziorze Bieszewo.

Po odpoczynku, ruszamy przez wieś Bieszewo i mijając po drodze stare drewniane chaty oraz figurę Świętego Rocha, zmierzamy do wsi Mukrz, skąd można zobaczyć panoramę wierzchleskiego rezerwatu cisów, od strony jeziora Mukrz. Z Mukrza już tylko ok. 3 km i jesteśmy

we Wierchlesie, na parkingu przy rezerwacie „Cisy Staropolskie im. Leona Wyczółkowskiego”. Tutaj przewidujemy krótki odpoczynek i posiłek, następnie zwiedzanie rezerwatu z przewodnikiem. Po około godzinnym zwiedzaniu, powrót do Bazy Zamrzenica ok. godz. 15.00. Długość trasy pieszej – 11,5 km.

Trasa nr 3. Spływ kajakowy Zamrzenica. Wycieczka kajakowo-pieszka.

Rano wyjazd do miejscowości Świt, gdzie wsiadamy do kajaków i płyniemy w dół rzeki Brda. Po drodze mijamy uroczysko „Piekło” przedstawiające wyjątkowe wartości geomorfologiczne, geologiczne, geobotaniczne oraz krajobrazowe. Następnie wpływamy do Zalewu Koronowskiego i płyniemy w stronę stacji wodnej w Sokole Kuźnicy (miejsce zakończenia spływu).

Na ile czas pozwoli, po drodze zawijamy do malowniczych zatoczek wcinających się w leśne brzegi zalewu. Podziwiamy piękno przyrody, licznie występujące gatunki ptaków. Jeżeli będziemy mieli szczęście to możemy zobaczyć bielika i zimorodka, o kormoranach nie wspominając.

Trasa spływu przebiega pod ciekawie skonstruowanym stalowym wiaduktem na nieczynnej już linii kolejowej Pruszcz – Terespol. Powrót do bazy noclegowej ok. 16.00. Długość trasy kajakowej – ok. 21 km.

Opracował: **Adam Wenda**

RAJDOWEGO *śpiewnika*

Odpowie ci wiatr

Przez ile dróg musi przejść każdy z nas,
By mógł człowiekiem się stać;
Przez ile mórz lecieć ma biały ptak,
Nim w końcu upadnie na piach.
Przez ile lat będzie ten kanion trwał,
Nim w końcu rozkruszy go czas.

Odpowie ci wiatr
Wiejący przez świat
Odpowie ci bracie tylko wiatr.

Pożegnania

Tak niedawno żeśmy się spotkali,
A już pożegnania nadszedł czas.
Tyle żeśmy z sobą przebywali,
A dziś już wspomnienia łączą nas.

I choć w życiu przyjdą chwile smutne,
I choć przyjdą w życiu chwile złe,
My wspominać was będziemy mile,
Pozdrowienia wam przesyłać swe.

My dziś z piosenką pożegnamy was,
Niech ta piosenka stale łączy nas,
Gdy usłyszycie tej piosenki ton
Niech w sercach waszych radość budzi on.

foto **ŻART**

Jaka mama...

... taki syn

Fot. Tadeusz Chrzanowski i Janusz Sala

Toruński Ratusz (fot. z lewej) i herb miasta (fot. z prawej)

MIASTO o zapachu piernika

Toruń leży nad Wisłą w środkowej Polsce. Żyje w nim obecnie 210 tysięcy mieszkańców. Szczyci się przepiękną panoramą starego miasta, którą można podziwiać z lewego brzegu rzeki, albo z mostu łączącego południową część miasta z północną

Toruńska katarzynka

Toruń założyli Krzyżacy w 1233 roku, w pięć lat po sprowadzeniu Zakonu na teren Polski, w miejscu gdzie przez kilka wieków istniał stary drewniany gród słowiański. Lokalizacja nad Wisłą – największą rzeką w tej części Europy – sprzyjała szybkiemu rozwojowi miasta. Tędy przebiegał główny wodny szlak handlowy z Krakowa do Gdańska i dalej drogą morską do Europy Zachodniej i całego ówczesnego świata. Krzyżowali się tu również szlaki lądowe biegnące ze wschodu na zachód. Wszelkie nowinki z traktów kupieckich szybko trafiały na stragany ustawione stale na rynku w centrum miasta. Z całą pewnością były wśród nich najbardziej egzotyczne przyprawy kulinarne z różnych zakątków Europy, Azji, a nawet Afryki.

Gdy zapytamy współczesnego Polaka co wie o Toruniu, odpowie bez zastanowienia – gród Mikołaja Kopernika i ... miasto znane z pysznych pierników. Rzeczywiście, w 1473 roku urodził się w Toruniu Mikołaj Kopernik, genialny astronom, który „wstrzymał Słońce i ruszył Ziemię”. Dzisiaj w centrum starego

Torunia, tuż przy ratuszu stoi pomnik tego największego spośród Torunian. A skąd się wzięły pierniki, o których słyszeli wszyscy Polacy?

Najpiękniejsza z legend

głosi, że przed laty żył w Toruniu bogaty i szanowany piekarz Bartłomiej, u którego pracował czeladnik o imieniu Bogumił. Mistrz miał piękną córkę Katarzynę, do której wzdychał młody Bogumił. Mimo, iż Katarzyna odwzajemniała uczucia czeladnika, ojciec Bartłomiej nie chciał słyszeć o ich ślubie. Bogumił był zbyt ubogi, a Mistrzowi marzył się zięć równie bogaty jak on sam. Zdarzyło się, że przyjazd do Torunia zapowiedział sam król. Piekarze miejscy prześcigali się w fantazyjnych wypiekach licząc na dogodzenie gustom królewskiemu. Swoje wypieki przygotował również Bogumił. Kierując się wielką miłością do Katarzyny nadał im kształt dwóch odwróconych serc połączonych obręczkami. Do ciasta dorzucił miodu i tylko sobie znaną kombinację egzotycznych przypraw. Dziwaczny kształt i niespotykany smak piernika oburzył Mi-

strza Bartłomieja, jednak było za późno na przygotowanie nowego ciasta. Wypiek postawiono na królewskim stole. I stało się, że król zachwycił się dziełem zakochanego czeladnika. W dowód uznania obdarzył go złotymi dukatami, nadał tytuł piernikarskiego mistrza i osobiście zwrócił się do ojca Bartłomieja z prośbą o zgodę na ślub Katarzyny i Bogumiła. Bartłomiej nie śmiał odmówić królewskiej prośbie. Źródła historyczne nie podają, czy młodzi żyli długo i szczęśliwie, wspominają jednak, że król nadał miastu Toruniowi przywilej wypieku i sprzedaży pierników nie tylko na terenie całej Polski, ale również poza jej granicami. Ciastka – pierniki nazwał zaś „katarzynkami” od imienia pięknej córki Mistrza Bartłomieja. Wkrótce

Toruń zasłynął z wypieku smacznych pierników, do wyrobu których używano trzech podstawowych składników: mąki pszennej lub żytniej, miodu i przypraw korzennych takich jak: pieprz, goździki, cynamon, imbir, gałka muszkatołowa i kardamon. Różni piekarze wyrabiali różne ciasto, a receptura wypieku pierników była wielką tajemnicą, którą mistrz przekazywał swoim czeladnikom ustnie. W średniowiecznym podręczniku medycznym zachował się jeden przepis na przyrządzenie piernikowego ciasta, który zaczyna się od słów: *Weź miodu praśnego ile chcesz, włóż do naczynia, wlej do niego gorzałki mocnej sporo i wody; smaż powoli szumiąc aż będzie gęsty, wlej go do miedzi, przydaj imbiru białego, goździki*

ków, cynamonu, gałek, kardamonu, hanyżu... itd. Nie jest dziełem przypadku, że przepis umieszczono w podręczniku medycznym, ponieważ piernik miał właściwości lecznicze i z tego powodu był sprzedawany między innymi w toruńskich aptekach.

Dawniej, podobnie jak i dzisiaj, przyrządzano dwa rodzaje ciasta piernikowego. Do jednego z nich dodawano środki spulchniające, drugie zaś wypiekano bez tych środków. Pierniki wypiekane z pierwszego ciasta były bardzo smaczne, miękkie, często polewane lukrem i czekoladą i były przeznaczone do konsumpcji. Z drugiego ciasta natomiast wypiekano pierniki figuralne, wytłaczane z rzeźbionych drewnianych foremek. Takie piernikowe figurki (*patrz: Galeria - str. 40*) służyły przeważnie jako upominki z Torunia oraz jako słodkie zabawki i prezenty dla dzieci. Do najładniejszych piernikowych figurek, które znane są i dziś, należy piękna karetą z końmi,

herb Torunia przedstawiający kobietę-aniola

obejmującego mury miasta oraz figurę-postać wielkiego Torunianina Mikołaja Kopernika. Ciekawą i bogatą kolekcję form piernikowych pochodzących głównie z XVII i XVIII wieku, można dziś obejrzeć w Muzeum Okręgowym, które mieści się w Ratuszu Staromiejskim.

Obecnie największym w Toruniu producentem wyrobów cukierniczych, w tym głównie pierników, jest Fabryka Cukiernicza „Kopernik”, która kultywuje i rozwija stare dobre tradycje toruńskich pierników. Współcześni mistrzowie piernikarscy, podobnie jak ich średniowieczni odpowiednicy, zazdrośnie strzegą piernikarskich receptur jako największej tajemnicy. Twierdzą natomiast, że ciasto piernikarskie ze względu na swój ciemny kolor i twardą masę może stwarzać pozory powszechnego i pospolitego. Tak jednak nie jest! Przyrządzenie piernikowego ciasta wymaga ogromnego skupienia oraz cierpliwości ze strony cukiernika. Piernik pragnie być „poważnie traktowany”, nie można go lekceważyć, gdyż w przeciwnym razie nie uda się, nie wyrośnie, będzie bardzo twardy i straci swój przyjemny i tajemniczy smak, bo przecież – jak dumnie podkreślają współcześni mistrzowie – to ciasto królów i cesarzy.

Fabryka Cukiernicza „Kopernik” posiada w Toruniu kilka sklepów firmowych oferujących bogaty asortyment swojej piernikarskiej produkcji. Trzy z nich zlokalizowano z myślą o turystach w samym centrum starego miasta, w pobliżu ratusza i pomnika Mikołaja Kopernika.

Tekst i fot. **Tadeusz Chrzanowski**

Toruń z wieży ratuszowej

Tu można kupić legendarne toruńskie pierniki

Pomnik Mikołaja Kopernika na toruńskiej Starówce

Wieża naprawdę krzywa

toruńskie PIERNIKI

Zdjęcia:
Tadeusz
Chrzanowski